

Mesail.

Üç Aylık Düşünce Dergisi • Sayı 2 • Güz 2019

Dosya Konusu:
Muhacirlikten Mülteciliğe Göç

Majestik

Yayın Kurulu

Abdullah Yasir Atalan

Abdullah Yusuf Kabaoglu

Abdullah Eren

Ahmet Utku Akbıyık

Arif Erbil

Hüseyin Emre Sayıcı

Muhammed Bedrettin Toprak

M.Nurullah Güleç

Selim Yaman

Kapak Tasarımı

Muhammed Ali Sak

Grafik Tasarım

Muhammed Emre Turan

Kapak Resmi

Refugees, Cyprián Majerník

İletişim:

mesail.org

•İçindekiler•

Arap Devrimleri Sonrası Umutlar ve Hayal Kırıklıkları

Tahir Kılavuz

6

Büyük Verinin Mültecilerin Entegrasyonu ve Sosyal Hizmetlerin İyileştirilmesi İçin Kullanımı

Ayşe Seyyide Kaptaner, M. Tarık Altuncu, Nur Sevencan

9

Yeni Halep Mahallesi Hayal Mi

Fezvanur Kösoğlu Dönmez

12

Modern Bir Tövbe Olarak Unutulma Hakkı

Eyüp Kun

15

İnsan ve Mekan: Göç Psikolojisine Kısa Bir Bakış

Cihan Gökdemir

17

İngiltere ve Hollanda'da Mülteci Girişimciliği ve Teşvik Programlarının Etkileri

Ayşe Seyyide Kaptaner

20

Geçmişle Gelecek Arasında Aidiyet Arayışı: Bir Göçmen Ülkesinden Notlar

Hasan Umut

23

“Ben Hepimizin Yeni Bir Hayat Kurmasını İstiyorum” Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Sosyal Entegrasyonu

Büşra Kızık

25

“Gelirken Ne Getirilir Ki? Giderken Ne Götürülür?”: Suriye Mülteci Krizi’nin Türkiye’ye Etkilerine Dair Bir Takım Notlar

Mustafa Runyun

27

Liyakat Üzerine

Ahmet Utku Akbıyık, Yusuf Koçyiğit

29

Kapitalizmin Geleceği

M. Nurullah Güleç

33

•Editörden•

Değerli okurlarımız,

Mesail dergimizin ikinci sayısı ile karşınızdayız. Büyük heveslerle girişilen işleri başlatmak kolaydır, zor olanı ise süreklilik sağlamak ve heyecanı muhafaza etmektir. İlk sayımıza gösterdiğiniz büyük teveccühle heyecanımızı paylaşıp artarak devam etmesine vesile oldunuz. “Yorgunluk Toplumu” dosya konusuyla merhaba diyen Mesail, birinci sayıda çeşitli konuları titizlikle irdeleyen yazıları sizlerle paylaşmıştı. Bu sayımızda ise yine farklı konularda güzide fikirleri okurlarla buluşturmakla beraber dosya konusu olarak “göç” ön plana çıkmaktadır.

İnsanlık tarihi kadar eskiye giden göç olgusu, günümüz dünyasında en çok konuşulan meselelerden biri olmaya devam ediyor. Siyaset, kültür, ekonomi, güvenlik, refah ve daha birçok farklı alana çeşitli boyutlarıyla etki eden göç konusunun sürekli güncel yaklaşımlarla ele alınma ihtiyacı vakidir. Göçün sabiteleri olduğu gibi dinamik bir şekilde kendini gösteren değişkenlikleri de var. Bir yerden başka yere göç etmiş insan; siyasiler, kurumlar veya toplumsal gruplar tarafından mülteci, konuk, muhacir, sığınmacı ya da başka isimlendirmeler alabilmektedir. Ayrıca kendi isteğiyle daha iyi şartların veya ideallerin peşinden giden göçmenler olduğu gibi, yerinden yurdundan edilmiş milyonlarca insanın muhatap olduğu dünya gerçekleri ciddi sorunlar doğuruyor.

İslam tarihi içinde kritik bir evre olan Hicret, sadece tarihsel bir olay olarak değil, İslam Peygamberinin davasını izzetiyle sürdürmek üzere açtığı bir kapıydı. Muhacirlik hem bu anlamıyla hem de sosyal bir gerçeklik olarak modern dönemlere kadar geleneğimizde ön plana çıkarken, günümüz dünyasının koşullarında ise mültecilik daha fazla yer kaplayan bir olgudur. Bu kavramların farklı noktalara işaret ettiğini vurgularken, Hicret’ten günümüze muhacirliğin tarihimiz, geleneğimiz ve geleceğimiz için motor işlevi gören bir mefhum olduğunu hatırlatmak isteriz.

Düzenli veya düzensiz, muhacirlik veya mültecilik, gönüllü veya zorunlu gibi farklı formlarıyla göç, ciddi sorunlar ile beraber önemli fırsatları da beraberinde getirmektedir. İnsani açıdan atılması gereken adımların dışında göçmenlik, dinamizmin anahtarlarından biri olarak da müspet karşılanabilecek imkânları beraberinde taşır. Gerek ülkemiz gerekse dünyanın diğer aktörleri için güçlü ve kapsayıcı olmanın bir yolu da göç söz konusu olduğunda sahip olduğu sosyal güçten geçer.

Bu düşünce ve temennilerle dosya konumuzu belirledik ve kıymetli çalışmalarını bir araya getirerek siz okuyucularımızın ilgisine sunduk. “Muhacirlikten Mülteciliğe Göç” konusu sorunları, fırsatları, eleştirileri, tavsiyeleri, analiz ve çeşitli bakış açılarını ortaya koyarak ilgili fikirlere katkı sunacaktır. Dosya konusu dışında da yine kritik mevzulara temas eden yazarlarımızı da hatırlatarak ufuk açıcı, bereketli ve keyifli okumalar dileriz.

Arap Devrimleri Sonrası Umutlar ve Hayal Kırıklıkları

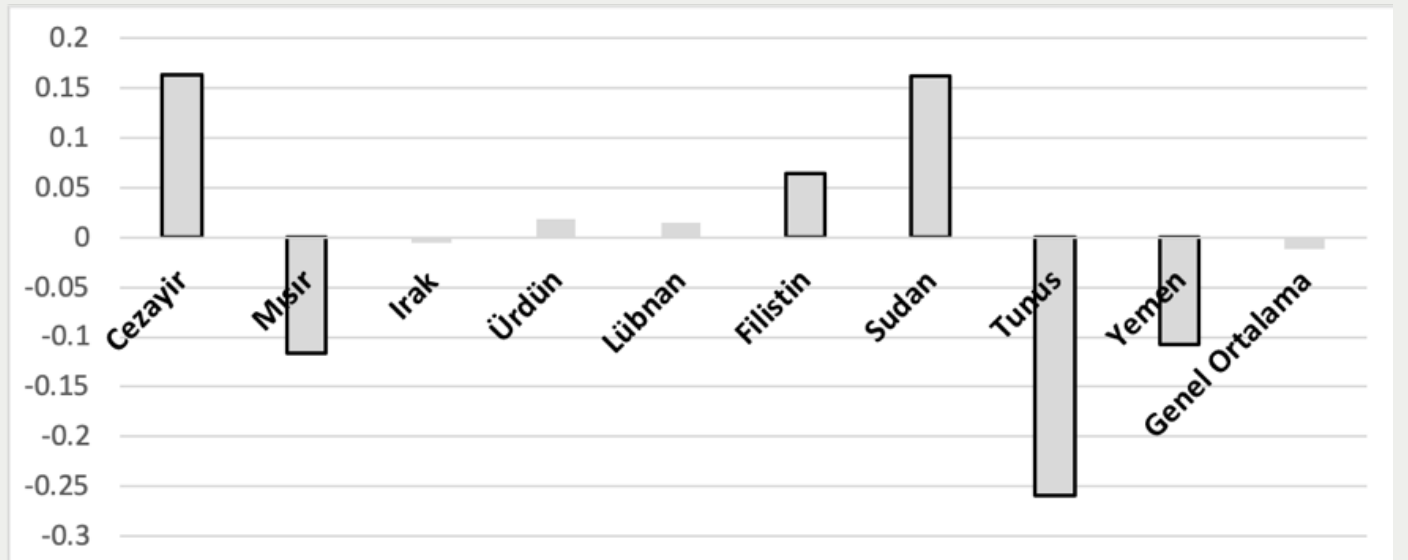
M. Tahir Kılavuz*

2011'de başlayıp tüm bölgeyi saran Arap dünyasındaki devrim hareketleri, bölgenin uzun zamandır gördüğü en ciddi dönüşümün sebebi oldu.

Ortalık yatıştıktan sonra bölgeye baktığımızda yalnızca Tunus'un demokratikleşmeyi sağlayarak devrimin amacına ulaştığını söylemek mümkün olsa da özellikle 2011-14 arası dönem bölgede demokratikleşme, reformlar, iç savaşlar, darbeler ve baskı süreçleriyle önemli bir dönüşüme ev sahipliği yaptı. Peki, makro düzeyde siyasal sistemlerde böyle hareketlilikler gerçekleşirken, demokratikleşme çabaları kimi yerde karşılığını bulup birçoğunda başarısız olurken bu toplumların demokrasiye bakışları nasıl şekillenip değişti?

Klasik oryantalist argümanlar Müslüman çoğunluklu Arap toplumları ile demokrasi arasında bir uyumsuzluk olduğunu iddia edegelmiştir. Hatta Elie Kedourie'ye göre "demokrasi fikri İslam düşünce yapısına epey yabancı"dır. Özellikle 2000'li yıllarda bu tür düşüncelerin

Irak Savaşı'nda olduğu gibi bölgeye yönelik politikaları da etkilemesiyle birlikte akademisyenler, demokrasinin Arap toplumları için değerini anlamaya yönelmişlerdir. Bu süreçte bireylerin demokrasi fikrini ölçebilecek anket çalışmaları önemli bir rol oynamıştır. Özellikle de 2006 yılında başlayan ve aralıklarla sürdürülen Arap Barometresi projesi ve sayısı gittikçe artan bireysel anket çalışmaları, Arap toplumlarının siyasi eğilimlerini anlamaya yardımcı olmuştur. Bu çalışmaların temel bulgusu Arapların demokrasiye bakışlarının hiç de tahmin edildiği gibi olumsuz olmadığı yönündedir. Her ne kadar demokrasi kavramı kimi durumlarda farklı şekillerde anlaşılabilir da Arap toplumları demokrasiyi tercih edilen bir siyasal sistem olarak görmektedir. Nitekim Arap Devrimlerinde gerçekleşen demokrasi talebi de bu bulguları kuvvetle desteklemiştir.

Figür 1. Ülke bazında Demokrasiye Desteğin Değişimi (2011-13 arası)

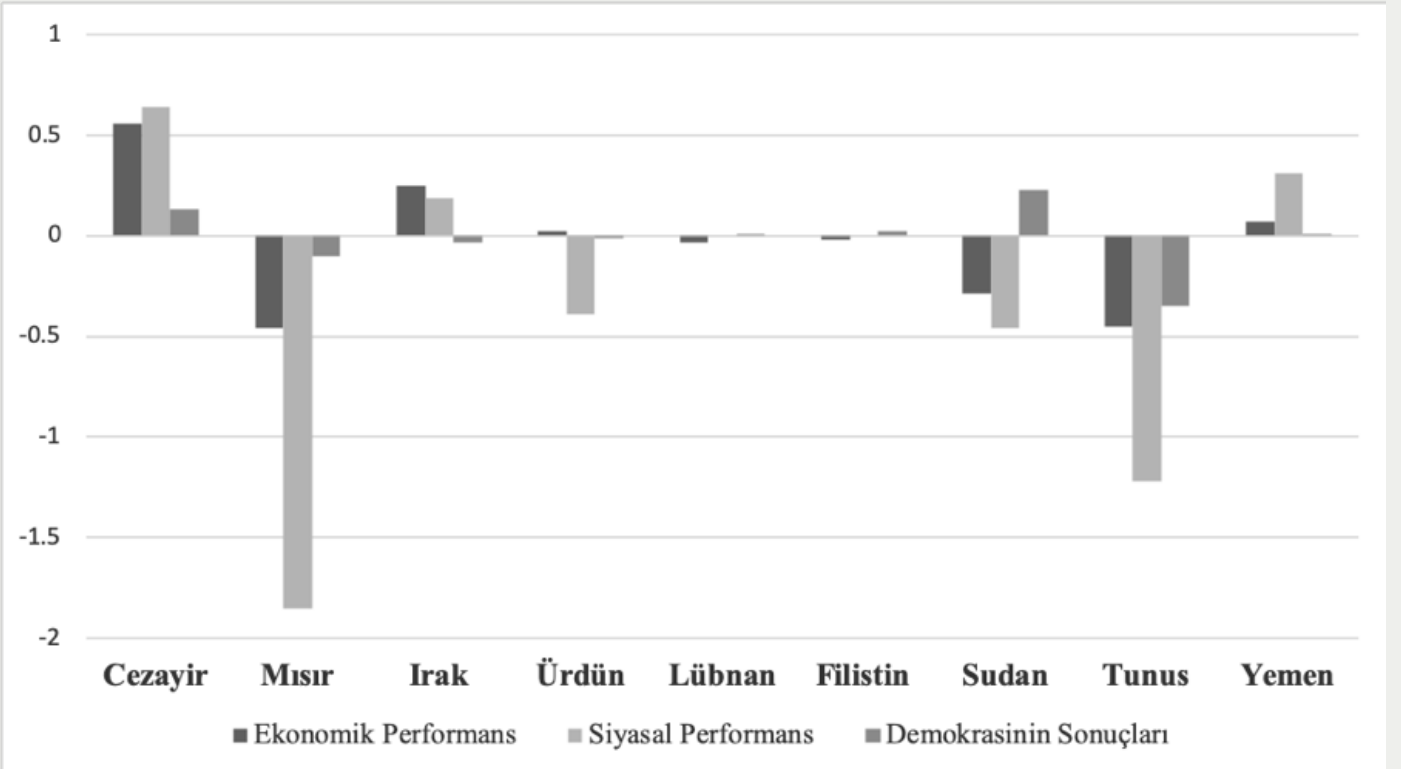
Peki Arap devrimleri tecrübesi demokrasiye olan bu yüksek desteği nasıl şekillendirdi? Bunun cevabını bulmak için Nathanael Sumaktoyo ile beraber yaptığımız çalışmada Arap Barometresi projesinin devrimlerin hemen başında (2011) ve sonlarında (2013) yaptığı anketleri karşılaştırdık ve ülke bazında demokrasiye ortalama desteğin nasıl değiştiğini inceledik. Aşağıdaki figürde da görüldüğü üzere, bölge genelinde demokrasiye bakışta mutlak bir değişiklik olmasa da toplumların yaşadıkları tecrübeler bireylerin demokrasi ile ilgili görüşlerini değiştirmelerine yol açabiliyor. Özellikle üç ülkede, yani Mısır, Tunus ve Yemen’de bireylerin demokrasiye olan ortalama desteğinde istatistikî olarak anlamlı bir düşüş söz konusu. Bu üç ülkenin en ciddi devrimleri yaşayan ve diktatörlerinden kurtulan ülkeler olduğunu düşündüğümüzde, bu sonuç esasında ilk bakışta şaşırtıcı ve üzücü bir değişim. Peki diktatörlerinden kurtulan, ilk seçimlerini tecrübe etmiş, hatta Tunus ve Mısır özelinde demokratik düzende yaşamış olan toplumlarda demokrasiye destek neden böyle azaldı?

Bunu cevaplandırmak için öncelikle bu toplumların demokrasiyi neden desteklediklerini ve demokrasiden ne belediklerini anlamak gerekir. Muhtelif teoriler, demokrasiye desteğin sosyoekonomik, kültürel ve kurumsal faktörlerle şekillendiğini belirtir. Ancak Arap dünyası düzeyinde en önemli bulgulardan birine göre bireylerin demokrasiye olan destekleri demokrasiden beklentileriyle doğrudan orantılı. Bizim de incelediğimiz anketlerde destek buldu-

ğumuz bu teoriye göre bireyler, demokrasinin kendilerine refah, güvenlik, kültürel korunma ve istikrar getireceğini düşündükleri takdirde demokrasiyi destekler. Buna göre bireyler, demokrasiyi esasında körlemesine desteklemez, birer rasyonel aktör olarak değerlendirir ve faydalı olduğu takdirde destekler.

İşte Mısır, Tunus ve Yemen’deki bireylerin demokrasiye desteklerindeki düşüşün sebepleri de tam burada yatmaktadır. Figür 2’de görüldüğü üzere bu üç toplumun eğilimleri 2011-2013 arasında üç farklı alanda düşüş göstermiş durumda. Buna göre özellikle Mısır ve Tunus’ta vatandaşlar devrim sonrası yönetimlerin ekonomik ve siyasi performanslarından memnun değiller, ülkelerinin kötü yönetildiğini düşünüyorlar. Bunun yanı sıra vatandaşların demokrasinin getireceği sonuçlardan beklentileri de düşüş göstermiş durumda.

Bu toplumların 2011-2013 arasındaki dönemde yaşadıkları tecrübeler bu düşüşün sebeplerini daha iyi anlamamızı sağlayabilir. Mısır’da ve Tunus’ta her ne kadar ülkenin ilk demokratik seçimleri gerçekleşse ve güç demokratik yollarla el değiştirse de eski rejimin kampları, İslamcı gruplar ve seküler gruplar arasındaki güç mücadelesi siyasal istikrarsızlıklara yol açtı. Aynı süreçte iki ülkede de beklenen ekonomik gelişim sağlanamadı, hatta ekonomik koşullar zorlaşmaya başladı. 2013 iki ülkede de demokratik geçişin çıkmaza girdiği bir yıl oldu. Mısır’da hükümet karşıtı büyük gösteriler sonucunda Temmuz 2013’te gelen darbe demokratikleşmeyi sona erdirirken Arap Barometresi anketi

Figür 2: Demokrasiye Desteğin Belirleyicilerinde Değişimler (2011-13 arası)

de tam bu darbenin öncesindeki dönemde yapılmıştı. Tunus'ta ise taraflar 2013'ün sonunda diyalog yoluyla krizden çıkabilse de anketin yapıldığı yılın ilk aylarında birçok kişi sürecin başarısız olacağına inanıyordu. Kısacası iki ülkede de insanlar demokratik düzende yaşadıkları iki sene içerisinde bu sistemden belediklerini bulamamış, tam tersine istikrarsızlık ve ekonomik sıkıntılara maruz kalmıştı.

Yemen'de ise durum biraz daha farklı gelişti. Eski diktatör Ali Abdullah Salih'in yurtdışına kaçması sonrasında bir geçiş dönemine girilse de kısa sürede başlayan iç çatışmalar sonucu Yemenliler Mısır ve Tunus'ta olduğu gibi bir demokratik geçiş sürecini hakıyla yaşayamadı. Yemenliler bunun için suçlayacak istikrarlı bir hükümet bulamazken demokratikleşme için çıktıkları yolun sonunda ciddi sıkıntılar yaşadılar.

Böylece, bu üç toplumun demokrasi altında yaşadığı bu tecrübeler demokratik sistemin sonuçlarına yönelik olumlu belediklerini ciddi anlamda değıştirdi ve olumsuz algılar yaratmış oldu. Esasında bu durum yalnızca Arap dünyasına özgü bir durum değil. Siyasal eğilimlerde benzer değışimler, demokratikleşmelerini takiben 1990'larda Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinde de gözlemlenmişti.

Peki neden demokratikleşme sonrası demokrasiye bakışta olumsuz değışimler olur? Devrimler ve demokratikleşme süreçleri toplumların büyük umutlar yeşerttiği dönemlerdir. Yılların getirmiş olduğu baskı yönetimlerinden kurtulmuş olan toplumlar, devrimci duyguların da etkisiyle her şeyin kısa zaman içerisinde daha iyi olmasını beklerler. Yıllarca zorluklar içerisinde yaşamış insanlar, bu zorlukların temeli olduğunu düşündükleri sistemin yıkılışından sonra çok da sabırlı olamayabilirler. Dolayısıyla kısa süre içerisinde demokratik sistem vaatlerini yerine getiremediği takdirde bireyler bir nevi hayal kırıklığına uğrar ve demokrasiden belediklerini yeniden şekillendirir. İşte bu yüzden radikal bir sistem değışimini tecrübe etmemiş Cezayir, Ürdün, Lübnan gibi ülkelerde demokrasiye bakışta olumsuz bir değışim olmamışken, demokratik sistemde kısa vadede belediğini bulamamış Mısır, Tunus ve Yemenliler bu sisteme daha şüpheli bakmaya başlamıştır.

Devrimin ilk yıllarında yaşanan bu tecrübelerin etkisi görece bu toplumlarda halen daha görülebilmektedir. Her ne kadar 2013'te başlayan Sisi rejimi devrimden önceki Mübarek rejimine dahi kök söktürse de Mısırlılar arasında bir kez daha demokratik dönüşüm tecrübesine başlama-ya şüphelerle yaklaşanlar var. Eylül 2019'da 2014'ten bu yana ülkede ilk defa rejim karşıtı gösteriler başlamış olsa da süttan ağzı yananın yoğurdu üfleyerek yemesi misali, 2011'in önemli simaları arasında bu tarz yeni bir devrim hareketine daha fazla şüphelerle bakanlar mevcut.

Tüm eksiklerine rağmen demokratik sisteme bugün

de devam edebilen Tunus'ta da bunun yansımaları görülmektedir. Örneğin, Bin Ali dönemine yönelik nostaljinin artması eski rejimi temsil eden partilerin yükselmesine vesile oldu. Bundan daha önemli bir sonucu ise 2019 sonlarında gerçekleşen seçimlerde görülmüştür. Devrimin ve demokratik sistemin belediklerini karşılamadığını düşünen birçok seçmen yerleşik partiler ve siyasetçiler yerine sistemin dışından gelen oyunculara (outsider) dönmüş ve bizlere popülist adayların yükseldiği bir seçim izletmiştir.

Her ne kadar bir demokratik sistemin inşası ve yıkılmasında elitlerin ve kurumların oynadığı rol önemli olsa da bireyleri tamamen göz ardı etmek mümkün değildir. Demokratik sistemler hesap verilebilirlik üzerine kurulu olduğundan vatandaşların sistemden memnuniyeti de sistemin uzun vadeli sıhhati açısından önemlidir. Bu çerçevede bakıldığında bir noktada Arap dünyasında bir demokratikleşme dalgası olursa yeni hükümet ve sistemin umut içindeki vatandaşları memnun etmesi ve hayal kırıklıklarına sebep olmaması toplumun bu konudaki siyasal eğilimlerinin olumlu ilerlemesi için elzemdir.

* M. Tahir Kılavuz – Notre-Dame Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi alanında doktorasını tamamladı. Harvard Üniversitesi'nde Post-Doktora çalışmalarına devam ediyor.

[1] Elie Kedourie, *Democracy and Arab Political Culture, Second printing* (The Washington Institute for Near East Policy, 1992)

[2] <https://www.arabbarometer.org>

[3] Amaney Jamal and Mark Tessler, "The Democracy Barometers: Attitudes in the Arab World," *Journal of Democracy* 19, no. 1 (2008): 97–110, John L. Esposito and Dalia Mogahed, *Who Speaks For Islam?: What a Billion Muslims Really Think* (New York, NY: Gallup Press, 2008).

[4] Birey düzeyinde yapılan anketleri ülke düzeyinde karşılaştırmanın metodolojik düzeyde sunduğu sıkıntıları aşmak amacıyla ortalama eğilimleri birim karşılık teorisi (item response theory) modellemesi kullanarak hesapladık.

[5] Figür 1'de kalın çerçeveli olan sütunlar istatistiki olarak anlamlı olan değışimleri göstermektedir. Görüldüğü üzere bölge genelinde demokrasiye destek konusundaki ortalama değışim istatistiki olarak anlamlı değildir.

[6] Benzer tecrübelerle sahip Libya'da aynı dönemlerde anketler yapılmadığı için Libya'yı analizimizin dışında bıraktık.

[7] John A. Booth and Mitchell A. Seligson, *The Legitimacy Puzzle in Latin America: Political Support and Democracy in Eight Nations* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2009).

[8] William Mishler and Richard Rose, "Five Years after the Fall: Trajectories of Support for Democracy in Post-Communist Europe," in *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*, ed. Pippa Norris (Oxford; New York: Oxford Univ. Press, 1999).

Büyük Verinin Mültecilerin Entegrasyonu ve Sosyal Hizmetlerin İyileştirilmesi İçin Kullanımı ●

Ayşe Seyyide Kaptaner*

M. Tarık Altuncu**

Nur Sevencan***

BBC yapımı *your phone is now a refugee's phone* kısa filmi bir mültecinin bitmek tükenmek bilmeyen yolculuğu sırasındaki başlıca ihtiyaçlarından birinin, onu hem belirsiz rotasıyla geleceğine hem de artık uzaklarda kalan sevdikleriyle geçmişine bağlayan cep telefonu olduğunu 3 dakika içinde dramatik bir şekilde anlatıyor.

Bu cihazlar aynı zamanda seyahat boyunca atılan adımların bıraktığı izden çok daha fazlasını kişisel veri olarak kayıtlara geçiriyor. Üretilen büyük veri birçok alan için zengin araştırma çalışmalarına da kapı açıyor.

2018 Nisan ayında Boğaziçi Üniversitesi, TÜBİTAK ve Türk Telekom ortaklığıyla uluslararası bir yarışma düzenlendi. D4R (Data for Refugees - Mülteciler için veri) isimli yarışmaya başvuran 100'den fazla takım arasından proje önerileri kabul edilen altmış bir tanesi ile veri paylaşımı gerçekleştirildi. Neticede ocak ayında İstanbul'da düzenlenen kapanış oturumunda yirmi altı proje sergilendi. Bu yazıda hem TRT veri bilimi ekibi olarak kendi katkımıza hem de öne çıkan başka çalışmaların bulgu ve neticelerine değinmek niyetindeyiz. Kabul edilen tüm çalışmalar yarışmanın sitesinde mevcuttur.

Bizimle bir yıllık zaman dilimini kapsayan üç farklı veri seti paylaşıldı. Her birinde mülteciler ve yerel halk için ayrı değerler yer alıyordu. İlk veri setinde Türkiye'deki tüm baz istasyonları arasında saat bazında gerçekleştirilen çağrı ve SMS adetleri ile toplam çağrı süreleri bulunuyordu. İkincisinde mülteci ve yerel halktan küçük birer örneklem alınmış, iki haftada bir bu örneklem değiştirilmek suretiyle bireylerin bu sürede gerçekleştirdiği çağrı ve SMS aktiviteleri hakkında çeşitli bilgiler (zaman, iletişim yönü ve iletişimin başladığı anda bağlı bulunan baz istasyonu lokasyonu gibi) sağlanmıştı. Bu tür veri setleri genelde CDR (call detail record - arama detayı kaydı) olarak adlandırılıyor. Üçüncü veri setinde iki gruba ait birer örneklemin yıl boyunca tüm iletişim aktivitelerine ait zaman ve lokasyon bilgisi paylaşılmıştı. Ancak lokasyon verisini kullanarak kişilerin tespit edil-

mesini engellemek amacıyla bu setteki veri, baz istasyonu seviyesinde değil, ilçe ve daha geniş bölgeler seviyesinde verilmişti.

Tüm verinin Türk Telekom aboneleri ile sınırlı olması, mültecilik durumu bilgisinin yalnızca operatörün abone kayıtlarına dayanması, çocuklarla ve telefon kullanamayan yaştakilerle ilgili bir veri noktasının olmaması gibi önemli kısıtlar tüm çalışmaları etkiledi ve analizlerde belirli genellemeler yapılmasını gerektirdi.

Yarışma sonucunda farklı alanlarda ortaya çıkan bulgu ve önerileri paylaştıktan sonra kısaca kendi projemize değinelim.

Emniyet ve Güvenlik: Şehir planlaması, afet yönetim planları gibi coğrafi bilgi sistemlerinin yaygın kullanım alanlarının yanı sıra; bayramlaşma gibi insanları bir araya getiren sosyal buluşmalar; protestolar ya da şiddet olayları gibi hassas durumlarda güvenliğin sağlanması için gerçek zamanlı CDR analizleri sayesinde doğru kaynakların ayrılması sağlanabilir.

Eğitim: Eğitim kategorisinde yeni açılacak okul konularını mülteci hareketliliği verisini kullanarak optimize eden bir çalışma ödüllendirildi [1]. Genel bulgular mülteci çocukların Türkçeye yeterince hâkim olmaması sebebiyle başarısız olma ihtimali üzerineydi. Geçici eğitim merkezlerinin kapatılmasıyla herkesin aynı okullarda eğitim görmeye yönlendirilmesinin dil engeli sebebiyle dengesizliklere sebep olabileceği ve bu konuda alınmak istenen önlemlerin CDR verisi sayesinde planlanabileceği vurgulandı.

İşsizlik: Resmi rakamlara bakıldığında çalışan mülteci sayısı toplam nüfusla kıyaslanamayacak kadar az. Elbet-

te yeni çalışma izinleri bölgedeki dengeleri sarsmayacak şekilde verilmeli. Ancak ekonomik faaliyetlerin yasalara sadık kalması kadar bürokrasinin de ihtiyaçlar ve CDR gibi büyük veriye dayalı araştırmaları göz önünde bulundurarak politikalar geliştirmesi gerekir.

Bahsi geçen veri seti, iş fırsatlarına erişimde denkleğin sağlanması için kullanılabilir gibi ülkenin farklı bölgeleri arasındaki ekonomik bağların girişimci mülteciler aracılığıyla güçlendirilmesi için de kullanılabilir. Girişimci Suriyeli mülteciler için bu imkânların bugün oluşturulması, gelecekte ülkelerine döndüklerinde iki devlet arasında güçlü ticaret bağlarının kurulması ve neticede bugün yaşanan siyasi sorunların aşılması için güçlü köprüler kurulması anlamına da geliyor.

Bunların yanı sıra mülteciler, toplumun hareketliliği en yüksek kesimini oluşturuyor. Yarışma kapsamındaki pek çok çalışma da özellikle mevsimsel işçilik üzerinden bu konuda analizler yaptı. Halihazırda işçi hareketliliği yasal olmayan, emniyetsiz ve hakların korunmadığı bir ortamda gerçekleşiyor. Süreli çalışan ihtiyacının karşılanması için bu hareketlilik değerlendirilebilir; ancak bu durum, kurumlar tarafından kontrol ve organize edilerek gerekli emniyet, adalet ve sosyal hizmetlerin de bu hareketliliğe uyum sağlaması gerektiğinin altını çizmek gerekiyor.

Sosyal Entegrasyon: Sosyal entegrasyon yarışmanın en çok katılım gören alanı oldu. Ancak çalışmaların çıkardığı sonuçlar bu durumun CDR verisi analizleriyle değerlendirilmesinin çok zor olduğu, diğer kamu hizmetlerinin mülteciler tarafından kullanımını artırmanın sosyal entegrasyonu da artıracığı önerisi ile sınırlı kaldı.

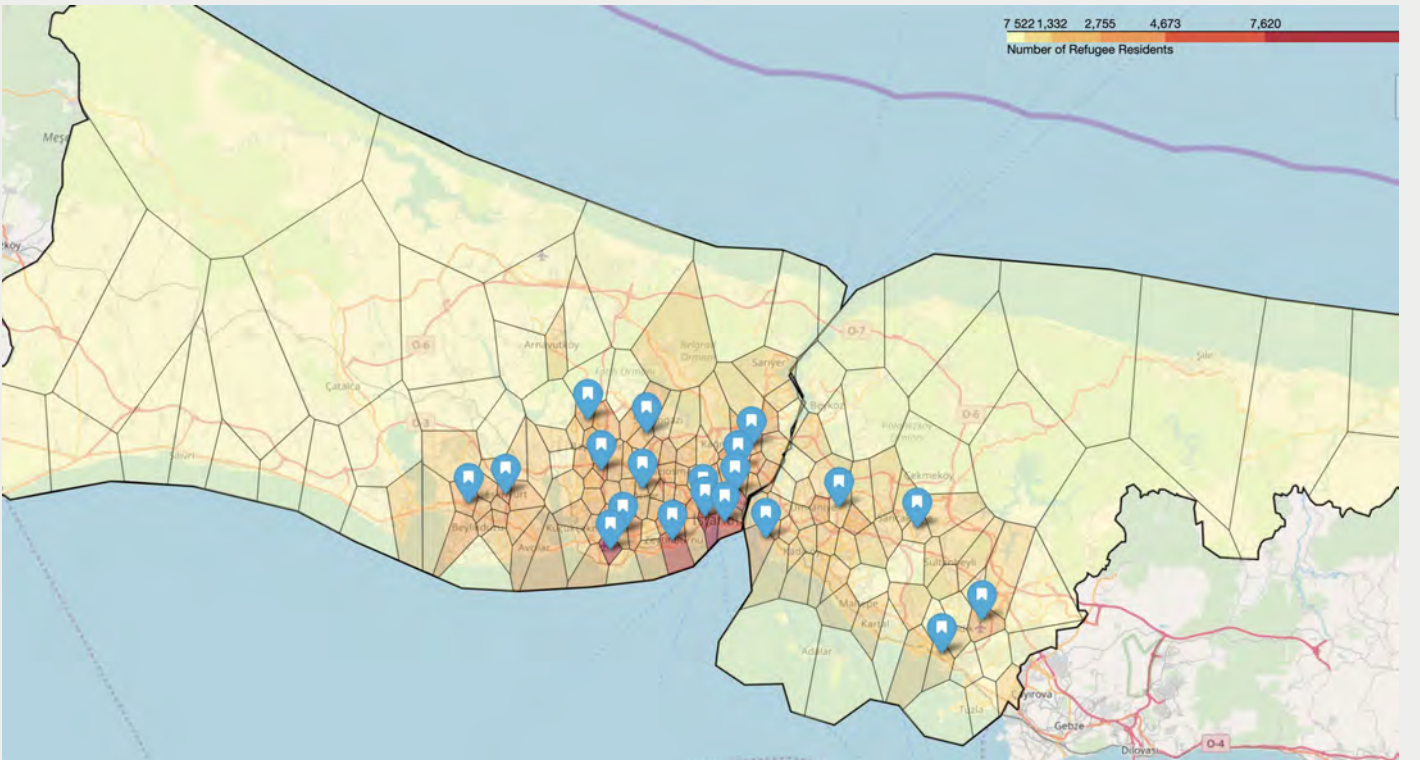
Sağlık: Epidemiyoloji her zaman coğrafi bilgi sistem-

leri ve hareketlilik verisi ile birlikte anılır. Sağlık kategorisinde birinci olan çalışma, halk sağlığı sistemi zayıf bir bölgeden herkesin aşılınmış olduğu bir yere toplu göçün neticesinde -eğer göçmenler ile yerel halk arasında yeterli etkileşim ve entegrasyon olmazsa- örneğin kızamık hastalığı salgınının nasıl tehlikeli bir şekilde yayılacağına bir simülasyonuydu [2]. Sonuçlara göre etkileşim arttıkça her iki topluluğu da etkileyecek olan salgın riski düşüyor. İnsanlar arasındaki etkileşim, göçmenlerin de bağışıklık sistemini zaman içerisinde güçlendiriyor.

Mevsimsel ekonomik hareketlilik ve beraberinde gelen sağlık hizmetlerine erişim zorlukları, dünya hayatının belki de en çetin şartlarında yaşayan insanlara ruh sağlığı hizmetleri için mobil servis sağlayıcılarından alınabilecek teknoloji destekleri gibi hususları ele alan çalışmalar da seçilenler arasındaydı.

Halihazırda önleyici sağlık tedbirlerinin olmadığı olumsuz koşullarda yaşayan mülteciler için özellikle sağlık hizmetlerine ücretsiz erişim kritik bir öneme sahip. Analizler neticesinde ortaya çıkan sonuçlardan biri, sağlık hizmetlerine yakın yaşayan mültecilerin çevrelerine daha iyi entegrasyon sağladıklarını söylüyor. [3]. Bizim çalışmamız da bu konuyla oldukça ilişkili bir şekilde göçmen sağlık hizmetlerinin mültecilerin yaşadıkları bölgeler dikkate alınarak optimize edilmesi hakkında [4].

Dil engeli yüzünden sağlık hizmetlerinden faydalanmayan mülteciler için sınırlı imkânlar sağlamaya çalışan girişimler mevcut; ancak pek çoğunun yerel yönetimlere bağlı ya da onların destekleriyle yürütülen bölgesel çalışmalarla sınırlı kaldığını gördük. Ancak Türkiye genelinde açılan (Ocak 2019 itibarıyla) 178 Göçmen Sağlığı Merkezi (GSM) mültecilerin temel sağlık hizmetlerine ana-

dillerinde erişebilme imkânı sunuyor. D4R veri setini kullanarak elde ettiğimiz İstanbul mülteci yoğunluğu haritasından faydalanarak İstanbul'daki 20 GSM için ulaşım süresi olarak optimum konumları tespit etmeye çalıştık.

Yaptığımız optimizasyon sonuçlarını mülteci yoğunluğu haritası ile birlikte bir interaktif haritada http://bit.ly/refugee_map adresinde yayımladık. Mevcut GSM konumları ile belirlediğimiz optimum konumları kıyasladığımızda bir mültecinin yaşadığı bölgedeki GSM'ye ortalama seyahat süresini yirmi altı dakikadan on sekiz dakikaya düşürebileceğimizi gördük. En önemli bulgularımızdan biri tarihi yarımada çok yüksek mülteci hareketliliği varken hiç GSM bulunmuyor olmasıydı. Bu durum, bölgedeki mültecilerin dolaylı olarak bölgede yoğun olan eğitim araştırma ve üniversite hastanelerine yönlendirilmesi demek. Çalışmamızdan bugüne, yaklaşık 10 aylık bir zaman dilimi içerisinde bu bölgede üç adet GSM açılması isabetli bir analiz yaptığımızı gösterebilir.

Biz her ne kadar bu çalışmayı GSM'ler özelinde uygulamış bulunsak da uyguladığımız metodoloji konumu bilinen herhangi bir topluluğa, herhangi bir hizmeti en verimli şekilde ulaştırabilmek için kullanılabilir. Ayrıca mobil verinin sosyal araştırma ve politika üretimi için kullanılmasının etik açıdan değerlendirildiği bir çalışmaya buradan erişebilirsiniz: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-01679-5>

Sonuç olarak, bulguların uygulamaya konulabilmesi

M. Tarık Altuncu – Imperial College London'da veri bilimi ve makine öğrenmesi alanında doktora yapıyor.

Ayşe Seyyide Kaptaner – Londra Üniversitesi Birkbeck College'da işletme bölümünde girişimcilik alanında doktora yapıyor.

Nur Sevcen – Wellesley College'da ekonomi lisansını tamamladı. Şehir Üniversitesi'nde master programına devam ediyor.

için derlenen öneri özetleri de yayımlanarak [4] ilgili devlet ve sivil toplum kurumları ile paylaşıldı. Bu dokümanlar ve genel durum göz önüne alındığında büyük veri teknolojilerinin politika üretiminde yalnız başına büyük bir çözüm sağlayıcı olmadığını; ancak içgörü üreten önemli yardımcı unsurlardan biri olduğu sonucuna ulaşıyoruz. Kalıcı yatırımlar olmaksızın daha derin ve detaylı neticeler almak mümkün değil. Ancak, umuyoruz ki bu yarışma kapsamında sunulan içerik, politika üreten kurumlarımıza vizyon kazandırıcı bir örnek olur ve veriye dayalı akademik içeriğin devlet politikalarına olan etkisi artar.

[1] <https://youtu.be/m1BLSySgsHM>

[2] <http://d4r.turktelekom.com.tr/Content/Documents/d4r-proceedings.pdf>

[3] Mamei, M., Cilasan, S. M., Lippi, M., Pancotto, F. & Tümen, S. Improve Education Opportunities for Better Integration of Syrian Refugees in Turkey. in *Guide to Mobile Data Analytics in Refugee Scenarios: The 'Data for Refugees Challenge' Study* (eds. Salah, A. A., Pentland, A., Lepri, B. & Letouzé, E.) 381–402 (Springer International Publishing, 2019). doi:10.1007/978-3-030-12554-7_19

[4] Bosetti, P. et al. Reducing measles risk in Turkey through social integration of Syrian refugees. *arXiv:1901.04214 [physics, q-bio]* (2019)

[5] Bozcaga, T., Christia, F., Harwood, E., Daskalakis, C. & Papademetriou, C. Syrian Refugee Integration in Turkey: Evidence from Call Detail Records. in *Guide to Mobile Data Analytics in Refugee Scenarios* (eds. Salah, A. A., Pentland, A., Lepri, B. & Letouzé, E.) 223–249 (Springer

International Publishing, 2019). doi:10.1007/978-3-030-12554-7_12

[6] Altuncu, M. T., Kaptaner, A. S. & Sevcen, N. Optimizing the Access to Healthcare Services in Dense Refugee Hosting Urban Areas: A Case for Istanbul. in *Guide to Mobile Data Analytics in Refugee Scenarios* (eds. Salah, A. A., Pentland, A., Lepri, B. & Letouzé, E.) 403–416 (Springer International Publishing, 2019). doi:10.1007/978-3-030-12554-7_20

[7] Salah, A. A. et al. Policy Implications of the D4R Challenge. in *Guide to Mobile Data Analytics in Refugee Scenarios* (eds. Salah, A. A., Pentland, A., Lepri, B. & Letouzé, E.) 477–495 (Springer International Publishing, 2019). doi:10.1007/978-3-030-12554-7_25

Yeni Halep Mahallesi Hayal Mi?

Feyza Köseoğlu Darılmaz*

Geçmişten bugüne medeniyet tarihimize, kültürümüze ve yaşamışlıklarımıza baktığımızda “göç” mefhumunun bu topraklar için büyük bir önem arz ettiğini görürüz.

Anadolu’ya göç ederek yurt tutan bir milletin yaşadığı bu topraklar yüzyıllarca çeşitli sebeplerle birçok kez göç alıp göç vermiş ve bazen de göçmenlere durak olmuştur. Göçmen almak da vermek de kendine has zorlukları içinde barındırsa bile toprağını, ekmeğini ve muhabbetini paylaşma noktasında göçmen kabul etmek göçmen vermeye nazaran daha zorlayıcı bir toplumsal imtihan olarak görülebilir. Anadolu insanının bu çetin imtihanı alınının akıyla geçmiş olduğunu, Polonyalıların göçtüğü Polonezköy [1] ya da Boşnakların geldiği Yeni Bosna muhitinin [2], isimleriyle bile anlayabiliriz.

Bugün de tüm dünyanın sorumluluğundaki Suriyeli mülteciler meselesinin büyük kısmını göğüslemek ile imtihan olmaktadır. Ancak devlet ve toplum olarak bu imtihanı başlangıcından bugüne nasıl verdiğimiz sorusunun cevabı, içinde güçlü soru işaretleri ve ünlemler barındırıyor.

2011’de Suriye’de iç savaş olarak başlayıp adeta küçük bir dünya savaşına dönüşen kriz, ardında beş yüz bine yakın ölüm ve altı buçuk milyonun üstünde mülteci bıraktı şimdiye dek.[3] Uyguladığı açık kapı politikası ile savaş mağduru tüm Suriyelileri kabul eden ülkemiz, o günden bugüne kayıtsız göçmenlerle birlikte yaklaşık 4 milyon[4] Suriyeliyi barındırıyor ki bu da Türkiye’yi dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi[5] haline getirmekte.[6] Bu şekilde, tüm dünyanın ortak sorumluluğu olan Suriye ve göçmen konusunda eşitlik, adalet ve özgürlük iddiasında olan birçok Avrupa ve Kuzey Amerika ülkesi, Körfez ülkeleri ve daha nice ülkeler bu konuda ellerini taşın altına koymazken; ekonomik ve sosyal potansiyelinin karşılayabileceği mülteci kapasitesinin çok üstünde Suriyeliyi kabul ederek sorumluluğu en fazla üstlenen ülke olan Türkiye, tarihin ona verdiği misyonu bir kez daha göğüslemeye niyet etmiş durumda.

Ancak sürecin devamında, savaş süresi ve Suriyelilerin

sayısı arttıkça hem toplum hem de devlet nezdinde Suriyelilere ve göçmen alma politikasına karşı yaklaşımın negatif yönde etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ensar-muhacir ilişkisi kurulması mottosu ile çıkılan yolda, hitapların bile muhacirden “misafir”e, misafirden “yabancı” ya evrilmesi bu durumun bir göstergesi sayılabilir. Sürecin başında toplumun ufak bir kesimi durumdan şikâyet ederken zaman içinde her kesimden insandan Suriyelilerin varlığına karşıt bir söylem duyulur hale geldi. Bunun ötesinde, dünyadaki eğilimin aksine merkez sağ bir parti olduğu halde milyonlarca göçmenin gelişini kabul edip halkına da kabul ettirerek dünya ülkelerinin de takdirini kazanan hükümetin bazı tutumlarında da toplumdaki bu değişimin yansımaları özellikle son iki senede görülmeye başlandı.

Elbette bu değişim esnasında bir taraftan halkın bazı kesimleri tarafından yapılan sosyal yardımlar, STK faaliyetleri ve kamusal hizmetler de devam edegeldi; ancak sekiz seneyi aşan bir zamana rağmen 4 milyona yakın insanın hala topluma her açıdan entegrasyonunu sağlayacak bir zeminin oluşmakta olduğunu söylemek güç. Buradan hareketle diyebiliriz ki, sürecin toplum ve devlet tarafından idaresinin bazen ilerleyip bazen geri giden değişimi, Suriyeliler meselesinde nasıl hareket edileceğine dair bir “arada kalmışlığın” hâkim olduğuna işaret etmekte.

Bu “arada kalmışlığın” temelinde yatan sebepler arasında, mülteci sayısının beklenilenin çok üstünde bir seviyeye ulaşması, savaşın bitip mültecilerin geri döneceğine ilişkin beklentinin gerçekleşmemesi ve ülke olarak ekonomik açıdan giderek zayıflayan bir profilde bulunduğu halde dış ülkelere beklenen desteğin yeterince bulunamaması görülebilir.

Bu sebepler içinden politika oluşumunda en belirleyici olanı ilk yıllarda göçmenlerin varlığının kısa vadeli olacağına dair beklentidir ki sanıldığının aksine uzun vadeli

olabileceği 2015 yılı itibari ile sahadan aktörlerin tahminleri ve bilimsel araştırmalar ile anlaşılmaya başlanmıştır. [7] Başta sahip olunan kısa vadeli kalış beklentisi meseleyle dair uzun soluklu ve kapsamlı planlamadan uzak, günü kurtarma refleksiyle planlanmış kısa dönemlik politikalar takip edilmesine zemin hazırlamıştır. Suriyelilerin Türkiye’de barınabilmeleri için 2014’te verilen “Geçici Koruma Statüsü”nün[8] ismi ve bu statüde belirlenen hakların pek de geniş olmaması da devletin o dönemde Suriyelileri kalıcı görmediğinin bir göstergesi niteliğindedir.

2015-2016 itibari ile mültecilerin büyük bir kısmının kalıcı olacağı fikri benimsedikçe bir taraftan uzun vadeli ekonomik ve sosyal uyum için projelere başlanılmış; ancak diğer taraftan sürecin devamında buradaki Suriyeli sayısını azaltmayı hedefleyen politikalar güdülmüştür. Örneğin, Göç İdaresi’nin başlattığı Suriyeliler ve Türkleri buluşturan “Uyum Mahalle Buluşmaları”[9] ile kayıtsız ya da kaydı başka şehirde olan göçmenlerin şehirden yollanması eş zamanlı sürdürülebilmektedir.[10] Buna ilave olarak 2017’den beri hedeflenen ve Barış Pınarı harekâtıyla da girişimde bulunulmuş olan “Suriye’de güvenli bölge oluşturma” politikasının amaçlarından biri yüz binleri aşan Suriyeliyi Türkiye’den bu güvenli bölgeye göndermektir.[11] Bir taraftan da sosyal ve ekonomik uyum için kayıtlı göçmenlere çalışma izni verilmeye ve çocukları da Türk okullarına alınmaya başlanmışsa da ne yazık ki bu sayı yaklaşık 2 milyon yetişkinin içinde geçtiğimiz yıl 17 bin kişinin çalışma iznini aşmamış[12] ve 400 binden fazla çocuk da halen eğitime kazandırılmamıştır.[13]

Resmin bütününde, devletin Suriyelileri ülkeye koşulsuz kabulü ve kamu kurumlarının Suriyelilere yönelik yapılan çalışmaları oldukça kıymetli ve ehemmiyetlidir; ancak bu çalışmaların hızlandırılıp geliştirilerek devamlılığı sağlanmalı ve geri dönüşe dair politikaların çok daha sağ-

lam adımlarla atılarak kimsenin mağduriyet yaşamaması sağlanmaya çalışılmalıdır. Şimdiye dek çeşitli STK’lar, belediyeler ve bazı kamu kurumlarınca idare edilmeye çalışılmış olan tüm politikalar dağınık ve lokal parametrelerle değil; bütüncül ve kapsamlı ve iyi bir görev dağılımı ile yapılarak tek bir elden kontrol edilmelidir. Devletin bu politikalarının halk tarafından destek görmesinin de devamlılık noktasında kritik bir rol oynadığı düşünülebilir. Zira toplumun ve devletin göçmen meselesindeki tutumlarında birbirlerinin duruşundan beslendiği zaman içinde gözlemlemek mümkün olmuştur.[14]

Bu noktada toplumun Suriyelilere karşı olumsuz kanaatinin olası sebeplerinden bahsedecek olursak empati eksikliğini ve dezenformasyonu başa alabiliriz. Duygusal bir millet olarak bizler, Suriyelilerin savaş sonrası normalleşmeye çalışan hayat pratiklerini anormal karşılıyor, savaşmaktan kaçtıklarından, savaş anılarını ve acılarını unuttuklarından, gülüp eğlendiklerinden, plaja gittiklerinden, yılbaşı kutladıklarından dem vuruyor ve dahası hiçbir gerçeğe dayanmayan söylenti ve haberlere itibar edip Suriyelilerin oy kullandıklarından, buldukları bölgelerde suç oranını arttırdıklarından, Türk çalışanları ekmeğinden ettiklerinden ve daha nice yanlış malumattan doğruyuşçasına şikayet ediyoruz.[15]

Maalesef bu tablo, Suriyeli mültecileri göz ardı eden ülkeler ile aramızda olan farklılığı azaltıyor. Halbuki bu topraklar, milletimizin Anadolu’ya göç etmiş insanlara destek olup onları kendinden kabul ederek etnik, dini, kültürel çeşitliliği ile mozaik oluşturduğunu anlatan hikâyeler barındırıyor. Bu yüzdendir ki Suriyelilerin buradaki varlığını daha güzel idare edememişimizde yalnızca devlet değil toplum da etken olarak görülmelidir.

Devlet ve toplumun “arada kalmışlık”tan sıyrılıp kararlı ve doğru adımlar atmak suretiyle Suriyelileri Türkiye’nin parçası haline getirebilmesi, insani ve vicdani yönden ne

[1] Erdönmez, Cihan ve Yurdakul Erol, Seçil. “Orman Toplum İlişkileri Açısından Tarihsel Bir İnceleme: Polonezköy Örneği”, *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 15, 35-44, 2009

[2] Dedeiç Kırbaç, Amra. “Boşnakların Türkiye’ye Göçleri”, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler*, Sayı: 35 Mart-Nisan 2013

[3] İlgili veri erişim adresi: <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html>

[4] Kayıtlı göçmenler de 3 milyon 660 bini aşmış durumdadır. Erişim adresi: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>

[5] Türkiye’deki Suriyeliler tanımsal açıdan mültecilik statüsüne uysalar da, mültecilik kapsamını belirleyen kanundaki “Avrupa’dan geliyor olma şartı” sebebiyle mültecilik sıfatı alamamış, bunun yerine 2014’te hazırlanan “Geçici Koruma” yönetmeliği ile geçici koruma kapsamı altına alınmışlardır. Bu yüzden yazıda kullanılan mülteci ifadesi Türkiye’deki legal statülerini ifade etmemektedir.

[6] İlgili veri erişim adresi <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>

[7] İçduygu, Ahmet, and Enes Ayaşlı. “Geri Dönüş Siyaseti: Suriyeli Mültecilerin Dönüş Göçü İhtimali Ve Gelecek Senaryoları.” *Mirekoc Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Uygulama Ve Araştırma Merkezi*, Apr. 2019, <https://mirekoc.ku.edu.tr/yayinlar/raporlar-ve-politika-notlari/>.

Kızılay’ın saha araştırmaları sonucu varılan kanaatin yer aldığı röportaj: <https://www.haberturk.com/kizilay-bas-kani-kerem-kinik-tan-suriyeli-siginmacilar-aciklamasi-1861833>

[8] Suriyelilerin tanımsal sınırlamalar sebebiyle Türkiye’de “mültecilik” statüsü alamamaları ve uluslararası koruma için bireysel başvuru yapamamaları sebebi ile yeni bir legal statü tanımlanmış ve bu yolla Suriyelilerin yönetmelik öncesindeki statü boşluğu ortadan kaldırılmıştır. Yönetmelik erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20146883.pdf>

[9] İlgili proje haberine erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/uyum-mahalle-bulusmasi---altindag>

kadar önemli ise, Türkiye gibi bölgesel ve küresel siyasette eskisinden daha güçlü ve etkin bir pozisyonda olmak isteyen bir ülkenin ekonomisi, reel politığı ve sosyal stratejisi açısından da o kadar önemlidir. 4 milyona yakın Suriyelinin ülkede barınıp toplumla ve devletle uyumlu, pozitif bir ilişki içerisinde olması Türkiye'ye ticari, siyasi ve sosyal açıdan birçok kapı açabilecek ve Suriyeliler ve Türk toplumu olarak "imtihan"ımızı "imkân"ımız kılabiliriz bir durum olarak benimsenmelidir. Bu şekilde ülke olarak da bölgesel ve küresel siyaset denklemlerinde güçlü bir devlet sıfatıyla daha etkin bir rol alabiliriz.

Sonuç olarak, toplum olarak anlayış tarzımızı değiştirmeye, dezenformasyonlardan kaçınmaya ve Suriyelileri "biz"den görmeye çalıştığımızda ve devletimiz de mevcut uyum politikalarını, sosyal yardımları uzun vadeli bir projeksiyon ile güçlendirip arttırdığında; bizleri kardeş görerek birlikte yaşayabileceğine inanan Suriyeli ve hatta diğer milletlerden gelen göçmen kardeşlerimiz ile tıpkı tarihimizde daha evvel olduğu gibi bir mozaik oluşturmamızın, ileride çocuklarımıza Yeni Halep mahallesinin, İdlib sokağının, Hama apartmanının hikayelerini iftihar ederek anlatmamızın mümkün olduğunu hep birlikte görebiliriz.

Feyza Köseoğlu Darılmaz – Koç Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Yüksek Lisans eğitimine devam etmekte olup, MireKoç Göç Araştırmaları Merkezinde araştırmacı olarak çalışmaktadır.

[10] Göçmen kayıtlarının düzgün tutulabilmesi için bu son düzenlemenin faydaları olacağı düşünülse de, İçişleri Bakanlığının çok ani ve hızlı harekete geçmesi ile farklı şehirlerde kayıtlı olan göçmenler yıllardır kayıt dışı yaşayıp düzen kurdukları şehirlerden haftalar içinde ayrılmak durumunda kalmışlardır. Kayıtsız göçmenler ise doğrudan sınır dışı edilmiştir. Bu durum göç rotalarının tekrar Avrupa'ya çevrilmesinde bir artış meydana getirmiştir. İlgili haber erişim adresi: <https://www.independentturkish.com/node/54371/haber/s%C3%BC-leyman-soylu-istanbul%E2%80%99daki-kay%C4%B1t-s%C4%B1z-g%C3%B6çmenler-%E2%80%98git-miyorum%E2%80%99-dese-de-gidecek>

[11] İlgili haberler erişim adresleri: <https://www.cnnurk.com/turkiye/turkiye-3-milyon-suriyeli-icin-guvenli-bolge-onerdi> ; <https://www.cnnurk.com/turkiye/ibrahim-kalindan-baris-pinari-harekati-ile-ilgili-aciklama>

[12] İlgili veri erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/ika-met-izinleri> . (Çalışma izni sayısındaki düşük sayı işverenlerin kayıt yapmak istememesiyle de doğrudan ilişkili olup, devlet denetimlerindeki yetersizlik, birçok işyerinde

kayıtsız ve dolayısıyla sigortasız olarak, çok cüzi maaşlarla çalışan yetişkin ve çocukların sayısının artmasına katkı sağlamıştır.)

[13] Bu durum aile geçimi için çalışmak zorunda olma, resmi kaydından farklı şehirde yaşama ya da psikolojik olarak hazır olmama gibi sebeplerden kaynaklanabilmektedir. Sayısal veriye erişim adresi: <https://www.unicef-turk.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar>

[14] Bu durumun nihai örneklerinden biri İstanbul yerel seçimi zamanı seçimde oy artışı hedeflenmesi ile ortaya çıkan sert söylemlerdir. İlgili habere erişim adresi: <https://www.haberturk.com/son-dakika-binali-yildirim-dan-ozel-aciklamalar-2489377>

[15] İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin online eğitim videosu "Göç: Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz" de, Suriyeliler hakkında doğru bilinen yanlışlar (38:17-39:24), <https://www.youtube.com/watch?v=9MqRSWJGU74&feature=youtu.be>

Modern Bir Tövbe Olarak Unutulma Hakkı •

Eyüp Kun *

Her tecrübenin ya da yaşananların kaydedildiği ve bu kaydedilen veriler üzerinden kâr elde edildiği “gözetim kapitalizmi” (surveillance capitalism) [1] çağında yaşıyoruz.

Bu izlenme ve kaydedilme sebebiyle internet ortamında unutulmak ve unutturmak çözülmesi gereken bir sorun. İnternet ortamı var olduğu sürece bir kayıt uzun yıllar boyunca bu ortamda kalabildiğinden, şehir değiştirmekle ya da zamanın geçmesiyle unutmak ya da kendini unutturmak, bir başka deyişle “geçmişe sünger çekmek” hiç de kolay değildir. Cinsel saldırı suçunun mağduru olan bir kadın, ismini bir hukuk kitabında gördüğünde mağduriyetini tekrar hatırlayabilir mesela. [2] İnsan unuttur ama teknoloji/internet hatırlar. Bu pek yeni “hatırlama” sorunu için teknolojik bir çözüm bulunmuştur. Bu çözüm ise unutulma hakkıdır (right to be forgotten). Esasen böylesi bir hakkın tanınması, yaşadığımız çağın gözetim/gözetleme çağı olduğunu göstermektedir. İnsanlar, hayatlarında “yeni bir sayfa açmak” için internet platformlarına karşı devletin koruması altındadır. [3] Diğer bir deyişle internet siteleri, arama motorları bilgilerinizi silmezse devlet, insanların hangi eylemlerinin unutulup unutulmayacağına karar vermeye muktedirdir. Kısacası bu yazıda söz konusu hakkın sınırları ve diğer temel haklar ile olan ilişkisi ele alınacaktır.

Unutulma hakkı, geçmişte hukuka uygun olarak yayılan doğru bir bilginin ya da haberin güncelliğini yitirmesi dolayısıyla internet üzerinden bu bilgiye ulaşılmasının engellenmesini talep etme hakkıdır. [4] Böylelikle kişiler, kendileri hakkında güncelliğini yitirmiş bilgilerin veya haberlerin internet ortamında unutulmasını sağlayacaktır. Bu hakkın felsefi kökeninde ise kişinin kendine ait bilginin akıbetini tayin (informational self-determination) fikri yatar. Kendi kaderini tayin etmenin (self-determination) [5] bir yansıması olan bu fikre göre insan, kendi özel hayatına ilişkin bilgilerin ya da haberlerin ne zaman ve hangi sınırlar içerisinde yayılacağına kendi karar vermedir. Bu fikir kapsamında kişiler güncelliğini kaybetmiş, unutulmasını istediği kendine ait haber veya bilgilerin

internet ortamından silinmesinde söz sahibi olmalıdır. Böylelikle bireyler, pişman oldukları/ şeref ve haysiyetlerini zedeleyici bilgilerin/haberlerin hatırlatılması ya da kendileri tarafından hatırlanması nedeniyle maddi ya da manevi olarak zarar görmezler.

Unutulma hakkının tarihçesi eski hükümlüler bakımından 20 yy. ilk yarısına kadar götürülse [6] de asıl ününü Avrupa Adalet Divanı’nın Google aleyhine verdiği bir karar ile kazanır. [7] Karara konu olay, 1990’ların sonunda Gonzalez’in (davacı) taşınmazlarının sosyal güvenlik borçları nedeniyle cebri icra ile satılması için yerel gazeteyle ilan verilmesi ile ilgilidir. Yıllar sonra dahi bu ilanın internette bulunması ve arama motorunda davacının ismi arandığında bu haberin çıkması karşısında davacı; haberin güncelliğini kaybettiğini, haberin ekonomik olarak kendisini etkilediğini ve bu ilanın internet ortamından kaldırılması gerektiğini iddia etmiştir. Yargılama sonucunda Avrupa Adalet Divanı, davacıyı haklı bulmuş ve arama motoru sonuçlarından ilanın kaldırılmasının gerekliliğine hükmetmiştir. Adalet Divanı bu kararıyla bireylerin kendileri hakkında yayılan haberler üzerinde kontrol sahibi olabileceğini teyit etmiştir.

Diğer yandan unutulma hakkına ve uygulamasına yönelik olarak bazı itirazlar ileri sürülebilir. Yapılabilecek ilk itiraz, bir diğer temel hak olan ifade hürriyetinin korunmasına ilişkindir. Zira unutulması istenen bilgilerin haber niteliği taşıdığı durumlarda hukuka uygun olarak yapılan bir haberin ya da bilginin kaldırılması söz konusu olacaktır. Bu durumda unutulma hakkı, ifade hürriyeti kapsamında korunan bilgi alma hakkına sınırlama getirmektedir. Bir başka ifadeyle bireylere, kendileri hakkında hukuka uygun olarak yayılan bilgilerin ya da haberlerin silinmesini talep hakkı verildiğinde bu durum, kamuoyunun bilgi alma hakkını sınırlayacaktır. Bu nedenle çatış-

ması muhtemel bu iki hakkın birlikte korunması için bilginin güncelliği, bilginin kiminle ilgili olduğu, bu haberin internet ortamından kaldırılmasının baskın bir toplumsal ihtiyacı karşılayıp karşılamadığı gibi hususlar önem arz etmektedir. Her somut olayda bu ölçülere dikkat edilmeden haberler/bilgiler silindiğinde ise bu kişi hakkında kamuoyunun bilgi sahibi olması engellenecektir. Bir diğer ve asıl itiraz ise unutulma hakkını icra edecek olan arama motorlarına “yargısal” nitelikte bir yetkinin verilmesidir. Bu yargısal yetkiden kasıt, unutulma hakkına ilişkin bir başvuru arama motoruna ulaştığında yukarıda belirtilen güncellik ve kamu yararının olup olmadığı hususunda karar verme yetkisinin öncelikle arama motorlarına ait olduğudur. Arama motorlarına hangi bilgi ya da haberin kaldırılacağını belirleme yetkisini vermek, internet platformlarının insanlar üzerindeki otoritesini tahkim edecektir.

Sonuç olarak dijital ortamların akıl almaz hafıza kapasitesi sayesinde bir defa kamuoyuna sürülen bilgi ya da haber ortadan kaldırılmadığı sürece herkes tarafından her zaman ve her yerde erişilebilir durumdadır. Söz konusu bilgi ya da haberin ilk defa ifşasında bir kamu yararı gözetilmiş olsa da güncelliğini yitiren bir bilgi ya da haberin hala ulaşılabilir vaziyette bulunması, bireylerin kendilerini gerçekleştirmeleri önünde bir engeldir. Bu nedenle adeta modern bir tövbe olarak unutulma hakkı, insan hakları hukukunda yerini almıştır. Yine de şunu unutmamak gerekir ki unutulma hakkının modern insan hakları hukukunda tanınmıyor olması esasen bireyler hakkında bu denli veriye sahip internet ortamlarını sınırlamayı amaçlasa da verilere sahip olanların insanların hayatlarına yön verme iddiasını teyit etmek anlamına gelmektedir.

Eyüp Kun – LSE’de (London School of Economics and Political Science) Bilişim Hukuku alanında yüksek lisans yapıyor.

[1] *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, Shoshana Zuboff,

[2] HGK., E. 2014/56, K. 2015/1679, T. 17.06.2015.

[3] N.B.B. Kararı (2013/5653), AYM Bireysel Başvuru Kararı, 3 Mart 2016.

[4] Unutulma hakkının tanımı, kapsamı ve tarihçesi için bkz. Eren Sözüer, *Unutulma Hakkı: İnsan Hakları Hukuku Perspektifinden Bir İnceleme*, (İstanbul, 2017: On İki Levha Yayıncılık), s.7-29.

[5] Daha detaylı bilgi için bkz. Gerrit Hornung and Christoph Schnabel, ‘Data Protection in Germany I: The Population Census Decision and the Right to Informa-

tional Self-determination’ (2009) 25 *Computer Law and Security Review* 84.

[6] *Melvin v. Reid* (1931): Bu davada adam öldürme suçundan sabıkalı olan bir fahişe sakin ve herkesten uzakta bir yaşam istemiştir. 1925 yılında hayatı bir filme konu olmuştur. Bu film nedeniyle yapımcıya dava açmış ve mahkeme kadını haklı bulmuş ve her insanın eski yaşadıklarından ve tecrübelerinden azade bir şekilde mutlu hayat sürme hakkına sahip olduğunu belirtmiştir.

[7] *Case 131/12, Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos and Mario Costeja González* [2014] ECR I-000.

İnsan ve Mekan: Göç Psikolojisine Kısa Bir Bakış ●

Cihan Gökdemir*

“Tüm muhteşem hikâyeler iki şekilde başlar: ya bir insan bir yolculuğa çıkar ya da şehre bir yabancı gelir.” Böyle söylüyordu büyük edebiyat üstadı Tolstoy. İnsan, her yolculuğa çıkışında, böyle olmasını umut ediyor.

Ancak gerçek her zaman o kadar da muhteşem değil. Bazen yolculuğa çıkmak zorunda kalır insan bir bilinmezliğe doğru. Her şeyini terk eder neler bıraktıysa arkasında. Bazen bir aile bazen bir ev ve çoğunlukla tüm yaşanmışlıklar. Aslında, böylece her ikisi de gerçekleşir. Hem birisi yolculuğa çıkar, göç eder uzaklara hem de göç ettiği yerdeki insanlar için uzaklardan gelmiş bir yabancı oluverir bir anda. Zihinler darmadağın olur böylelikle. Kimlik karmaşası tüm alışkanlıklar, yaşanmışlıklar ve zorlu bir uyum süreci. Hele bir de dil sorununu da eklersek durum işin içinden çıkılmaz bir hal alır. Peki, tüm bu karmaşanın içerisinde birey nasıl ruhu ile ayakta kalır ki? Göç ve muhacirlik psikolojisini işleyeceğimiz bu yazımızda öncelikle insanın mekân ve çevre ile kurduğu ilişkiyi anlamak konunun hızlı ve anlaşılır ilerlemesine fayda sağlayacaktır.

Mekân, içinde yaşayan kullanıcıların fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerini karşılayan bir uzay parçasıdır.[1] İnsan bulunduğu mekân ile farklı etkileşim biçimleri içine girer. Başlangıçta çok somut bir şekilde devam eden bu ilişki zamanla soyut anlamlar kazanmaya başlar. Başlangıçtaki bu somut ilişki temelde mekânın fiziksel ve pragmatik özelliklerine ilişkindir. Somut mekânlar, insan zihninde yaşanmışlıklar ve deneyimlerle soyutlaşır ve yeni manalar kazanır.[2]

Bireylerin yaşadıkları mekânlar ve bu mekânlarla yükledikleri anlamlar, onlarla toplum arasında gerçekleşen iletişim ve çevre-insan etkileşimi açısından büyük öneme sahiptir. Aynı zamanda içinde yaşanan somut çevre, bireyin içinde

bulduğu geleneği, kültürü, değer yargılarını, dünya görüşlerini ileten ve etkileyen ve böylelikle anlam kazanan ortamdır. Bu şekilde mekâna yüklenen anlamlar zamana, duruma ve kişilere göre değişmektedir. [3] Yukarıda bahsettiğimiz mekânla kurulan somut ilişki, fiziksel açıdan önem arz ederken zamanla bu öğeler, zihinsel haritalarda psikososyal durumlarla yorumlanarak kişinin zihninde mekânın anlamını oluşturur. Çift yönlü bir süreç olarak işleyen kişi ve çevresi arasındaki bu ilişki sonucu anlamlandırılan mekânlar imgeleşir. Bu imgeleme ise “kimlik, yapı ve anlam” olmak üzere 3 bileşenden oluşur.[4] İmgelemenin bu 3 bileşeni ise “mekân/yer kimliği (place identity), yere bağlılık (place attachment) ve yer duygusu (sense of place)” gibi çevre psikolojisinde kullanılan 3 ayrı ana unsur ile ilişkilidir.[5]

Bireyler yaşadıkları mekânı sadece görsel ve diğer duyuşsal verilerle anlamlandırmazlar. Bilakis içinde yaşadıkları hayat ile mekânı yeniden yorumlayarak zihinlerindeki mekânın anlamını yeniden yapılandırır. Böylelikle içinde yaşadıkları kent sadece bir kent olmakla kalmaz, her an onların tekrarlandığı ve bu anıların yeniden yorumlandığı mekânlar olarak ortaya çıkar. Böylece eski ahşap bir ev, birey için bazen bir aile bazen de bir yurt olur. Karşılığında yeni birçok daireler teklif edilse de anıların karşılığında hiç biri kabul edilebilir değildir.

Tam bu noktada insanın mekân ile kurduğu ilişkiyi anlamaya çalışırken karşımıza değerlendirmemiz gereken 3 yeni mesele daha çıkar. Bunlardan birincisi bireyin hissettiği aidiyet duygusu

ve mekâna olan bağlılığıdır. Bu duygu temelde, bireyin çevresi ile kurduğu dinamik ve karşılıklı ilişkinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. [6] En basitiyle kişi kendi sosyal çevresini inşa ettiği, kendinden bir şeyler bulduğu çevreyle kendisini eşler ve orayla kendisi arasında duygusal bir bağ kurar. Bu aidiyet duygusu, bireysel ve toplumsal kimliğin oluşturulmasında etkili olması hasebiyle büyük önem taşır.[7] Bahsedilmesi gereken diğer önemli 2 nokta ise kendileme ve mahremiyet mevzularıdır. Kişi yaşadığı mekânı kendi ihtiyaçları doğrusunda şekillendirir. Böylece mekân ile kurduğu ilişki hem soyut hem de somut manada kuvvetlenir. Artık mekân, bireyin kendisinden izler taşımaktadır ve mekân ile birey arasında güçlü bir bağ kurulmuştur. Mahremiyet ise “ben”i “diğerleri”nden ayıran ve kişisel yaşam alanına; bir başka deyişle sınırlarını kendim çizdiğim ve şekillendirdiğim dünya- ma diğerlerinin girişlerini kontrol altına aldığım çizgidir. Bireyler bu çizgi vasıtasıyla kendilerini saygı duyulan ve yaşanılan mekâna aidiyet duygusuyla bağlı kişiler olarak addederler.

İnsanın yaşadığı mekânla kurduğu ilişkiyi ve etkileşimi anladıktan sonra odaklanmamız gereken diğer bir husus ise asıl konumuz olan göç olgusudur. Göç, yukarıda arz ettiğimiz üzere kişinin öncelikle fiziksel sonra da manevi bir bağ kurduğu mekândan, içinde bulunduğu çevreden zorunlu veya istemli olarak ayrılmasına verilen isimdir. Bu bazen yeni olanaklara sahip olmak adına yapılan istemli, kişinin içinden gelen bir girişimken genellikle de savaş gibi zorunlu sebeplerle gerçekleşir. Bizim burada sıklıkla işaret edeceğimiz, üzerinde duracağımız göç tipi ise zorunlu olandır. Göçü anlamak için öncelikle anlamamız gereken parametreler: göç eden birey, göç veren ve alan toplumların sosyolojik, siyasi ve iktisadi durumlarının tamamıdır.[8] Ulaşım ve iletişim araçlarının çok geliştiği günümüz küreselleşmiş dünyasında 257.7 milyon insan göçmendir. Bu da yaklaşık olarak dünya nüfusunun %3,5’ünü göçmen statüsüne sokar.[9]

Göç, kendi yaşam mekânından koparak farklı bir çevreye hicret eden bireyler için çoğunlukla travmatik bir etkiye sahiptir. Ortadoğulu sığınmacılar ile Türkiye’de yapılan bir çalışmada sığınmacıla-

rın %99’unun Türkiye’ye uyum sağlama ve sosyal ilişki kurma konusunda sorunlar yaşadığı belirlenmiştir.[10] Bu sorunların başlıcalarını ekonomik nedenler, geçmişe duyulan özlem ve geleceğe dair umutsuzluklar oluşturmaktadır. [11]

Bununla beraber göç eden bireyin ruh sağlığı problemleri ve ilişkili stres etmenleri yaşadığı zaman dilimine göre üç ayrı ana başlık altında incelenir: Göç öncesi stresörler, göç sırasındaki stresörler ve göç sonrası stresörler.

Göç etmiş bir bireyin ruh sağlığı bu üç dönem mukayese ve müşahade edilerek değerlendirilir. Göç öncesi stresörlerin kapsamına göç öncesinde bireyin geçirdiği süreç ve kayıplar girerken göç sırasındaki stresörlere ise bu süreçteki zorlu yaşam koşulları örnek olarak verilebilir. Bununla beraber birey, içerisine girdiği yeni çevrede tam anlamıyla bir sosyal yalnızlığın içine düşebilir ve göç sonrası durumda kendini geçmişin özlemine çekerken ve eski dostluklarını yâd ederken bulabilir. Buna kültürel çıkmazlar, dil problemleri ve ekonomik sıkıntılar da eklenince birey, geleceğe dair büyük bir umutsuzluğa kapılır. Yukarıda zikrettiğimiz stresörlerin tamamının iyi bir şekilde anlaşılması göç ile ilişkili ruhsal hastalıkların giderilmesinde çok büyük önem arz etmektedir.

Göçmenlerle yapılan çalışmalarda gösterildiği üzere stresörlerin sonucu olarak ortaya çıkan ruhsal hastalıklar çoğunlukla depresyon ve bunaltı bozukluğudur. [12][13] Bu ruhsal hastalıklar ve bireylerin stresörlere verdikleri yanıtlar özellikle yaş, cinsiyet, sosyal ağ, dil becerileri, eğitim düzeyleri, dini inanç ve göç ettiği yerdeki karşılanma biçimi gibi faktörlerle kuvvetli bir biçimde ilişkilidir. Örneğin kadınların bu stresörlere erkeklerden daha fazla bedensel yanıtlar verdiği; ancak erkeklerde ise bu sürecin genellikle anksiyete ile geçtiği bilinmektedir. Bu ifadeden de çıkarılabileceği üzere kadınların maddi-manevi olarak göçten erkeklere oranla daha fazla etkilendiği doğru olsa da yeni göç edilen çevreye erkeklere nispetle daha iyi uyum sağladığı görülmüştür. Bu durum, kadınların annelik sorumluluğunu yerine getirme ve ailesini bir arada tutma isteğiyle anlaşılabilir.

Özetleyecek olursak insan, yaşadığı mekânla bağ kurar. Bunu yaşadığı yere karşı hissettiği aidi-

yet duygusu, kendileme ve sahip olduğu mahrem alan ile oluşturur ve geliştirir. Ancak göç gibi akut bir durumda bu bağın eski mekândan kopuşu ve göç edilen yeni mekânda yeniden inşası pek kolay değildir. Bu süreç genellikle bireyler için travmatik bir özelliğe sahiptir ve çeşitli psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkışına zemin hazırlar. Bu noktada sosyal bilimcilerin ve sağlık çalışanlarının göç ile gelen ruhsal bozuklukların nedenlerine ve çözümlerine daha fazla odaklanması ve beraber çalışması büyük önem arz etmektedir.

Ve son söz olarak denebilir ki; nasıl ki her hayat bir yolculuksa her yolculuk da ayrı bir hayat. Her yolculuk hayatlarımızı hiç olmadığı kadar değiştiriyor ve her birimizde farklı izler bırakıyor. Düşünce dünyalarımız yeniden şekilleniyor; gidenle gelen yola çıkanla yoldan gelen hiçbir zaman bir olmuyor. Zorunda kalmadığımız hicret ve seferlerle yeniden yoğrulma dileğiyle...

Cihan Gökdemir – Marmara Üniversitesi'nde Tıp ve Sosyoloji okuyor.

[1]Norberg Schulz,C (1971). *Existence, Space & Architecture*, StudioVista, London.

[2]Kahraman, D. *İnsan İhtiyaçları ve Mekânsal Elverişlilik Kavramları Perspektifinde Yaşanabilirlik Olgusu ve Mekânsal Kalite*.İstanbul: TMMOB, 2015

[3]Solak Sevcan. *Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış*. Kırgızistan: Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2017

[4]Lynch, K., (2010), *Kent İmgesi*, çev: İrem Başaran, 1. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

[5]Gustafson, P.(2001), “Meanings Of Place: Everyday Experience And Theoretical Conceptualizations”, *Journal Of Environmental Psychology*, 21.

[6]Manzo, L. C., (2003),“Beyond House And Haven: Towarda Revisioning Of Emotional Relationships With Places”, *Journal of Environmental Psychology*, 23, 2003.

[7]Spencer, C., (2005), “Place attachment, place identity and the development of the child’s self-identity: searching

the literature to develop and hypothesis”, *International Research in Geographical and Environmental Education*, Vol:14, Issue: 4, 2005 pp. 305–309.

[8]İçduygu A, Ünalın T. *Türkiye’de İç Göç*. İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 1998.

[9]International Organization for Migration (IOM). *Migration Data Portal*, 2017. https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2017(accessed at 26.08.2019).

[10]Buz S (2008) *Türkiye’deki Sığınmacıların Sosyal Profili*. Polis Bilimleri Dergisi, 10(4): 1- 14.

[11] Demirbaş-Bekaroğlu. *Evden Uzakta Olmak*. Kriz Dergisi

[12]Hovey JD, Magana CG. *Migrant farmworker stress: mental health implications*. *J Psychol* 2002; 136:493-513.

[13]Hiott AE, Grzywacz JG, Davis SW, Quandt SA, Arcury TA. *Migrant farmworker stress: mental health implications*. *J Rural Health* 2008; 24:32-39.

İngiltere ve Hollanda'da Mülteci Girişimciliği ve Teşvik Programlarının Etkileri •

Ayşe Seyyide Kaptaner*

Türkiye'de Suriyelilere ait 15 binden fazla şirket bulunuyor ve bunların her biri ortalama 9 kişi istihdam ediyor. 2011'den beri Suriyeliler, Türkiye ekonomisine 300 milyon doların üzerinde yatırım yaptı [1]. Türkiye'deki girişimcilik oranı %9.4 iken Türkiye'de bulunan Suriyelilerin girişimcilik oranı %1.26'yla sınırlı kalıyor [2].

Birçok araştırmacı tarafından tespit edilen yüksek girişimcilik potansiyellerinin [3] yanı sıra araştırmalar mültecilerin kendilerine yapılan kamu harcamalarının iki katını yalnızca beş yılda geri ödeyebilecek potansiyele sahip olduğunu [4] gösteriyor. Tüm bunları hesaba kattığımızda Türkiye'de mülteci girişimciliğine yönelik destek programları düzenlenmesinin, bunlara yatırım yapılmasının ve ilgili yasal izinlerin sağlanmasının mültecilerin sosyal ve ekonomik entegrasyonu için sürdürülebilir çözümler üretilmesine büyük katkı sağlayacağı söylenebilir.

Bu yazıda doktora çalışmam kapsamında İngiltere ve Hollanda'da gerçekleştirdiğim saha araştırmamın bulgularından öne çıkan bazı tespit ve yorumları paylaşarak Türkiye'ye de örnek teşkil edebilecek mülteci girişimciliği destek programı örneklerini, mülteci girişimci hikâyelerini ve bu faaliyetlerin çıktılarını ekonomik ve sosyal etkileri ile birlikte ele alacağım.

Hollanda'da gözlemlediğim Refugees Forward adlı destek programının yapısı şu şekilde: Mültecilere yönelik çalışmalar yapan yardım kuruluşları, eğitim merkezleri gibi yerlerde ve online olarak duyurdukları program çağrılarına girişimciler ya da girişimci adayları başvurabiliyor. Ardından mülakatlarla seçilen adaylar girişimcilik eğitimleri (finans, yatırımcılara yönelik sunum hazırlama, pazarlama, iş planı yazma gibi) alıyor ve hem faaliyet göstermek istedikleri sektörden bir danışman ile hem de Hollanda'daki işletme fakültelerinden birer öğrenci ile birlikte çalışmak üzere eşleştiriliyor.

Londra'daki The Entrepreneurial Refugee Network'ün (TERN) yapısı da öğrenciler ile iş birliği yapmamaları dışında Refugees Forward'a çok benziyor. Ek olarak TERN'de ileri aşamalarda girişimcilerin taleplerine yönelik destek sağlanıyor, ihtiyaçlarına göre program dahilinde olmayan yardımlar da yapılıyor. İki programın da mültecilerin yerel toplumla aralarındaki bağları

birlikte iş, fayda üreterek kuvvetlendirmesi ve katılımcı mültecilerin kendilerini çok daha iyi hissettiklerini söylemeleri oldukça dikkat çekici.

Kendilerini iyi hissetmelerinden ne kastediyoruz? Refugees Forward (RF) raporuna göre; programa katılıp kendi işini kuran mültecilerin özgüveni ve gelecekte umudu %90 artmış, %80'i bu ülkede toplumun bir parçası olduklarını hissettiklerini söylemiş [5]. Aynı zamanda programın parçası olan 15 mülteci girişimci toplam 250.000 euro yatırım almış, tüm katılımcıların %60'ı Hollanda devletinden ve yardım kuruluşlarından maddi destek almayı bırakmış, devlete 54.000 euro tasarruf sağlanmış. Ayrıca girişimcilerin çalışanlarının maaşları da hesaba katıldığında üretilen değer 1.3 milyon euroya tekabül ediyor [5]. Bazı nitel çıktılara bakıldığında, örneğin TERN'ün Twitter ve Square'in CEO'su Jack Dorsey ile geleneksel finans çözümlerine erişimi kısıtlı olan mülteci girişimcilerin sanal ödeme sistemlerini kullanabilmesi için anlaşma yaptığını, [6] ayrıca İngiltere İçişleri Bakanlığı ile ülkedeki mültecilerin girişimcilik faaliyetlerini geliştirme gayesiyle işbirliğine gittiğini görüyoruz.

Daha genel anlamda, İngiltere'yi ve Hollanda'yı mültecilere sağlanan imkânlar ve haklar açısından karşılaştırdığımızda, iki ülkenin de en azından şimdilik Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen, bazı farklılıklar tespit etmek mümkün. İngiltere'deki mülteciler için sığınma başvurusu sürecinin sonuçlanmasının birkaç yılı geçmesi maalesef istisnai bir durum değil. Bu durumdan muzdarip olan mülteciler, resmi statülerini (oturma izni ve uluslararası koruma haklarını) alana kadar çalışma izinleri olmadığından ve devletin düzenli destek sağlamayıp bu sorumluluğu sivil toplum kuruluşlarına bırakmasından dolayı maddi sıkıntılar yaşıyorlar. Bu süreçte arafta kaldıklarını belirten gördüğüm mültecilerden birkaçı STK'lar da konaklama imkânı sağlayamadığında sokakta kaldıkları dönemler olduğunu belirttiler.

Hollanda'da ise tüm sığınmacılara belediyeler tarafından geçici konaklama imkânları sağlanıyor. Üstelik başvurularının sonuçlanması ve mülteci statüsünü almaları genellikle yalnızca birkaç ay sürüyor. Görüştüğüm katılımcıların tamamı bunu bildikleri için Hollanda'ya gelmeye çalıştıklarını, kamplarda veya şehirlerde yardım bulabilseler bile pasif bir hayat sürmek istemediklerini, acilen çalışmak istediklerini belirttiler. Ayrıca mültecilerin çoğunun geldiği bölgelerden Hollanda'ya geçişin İngiltere'ye nazaran daha kolay olması, iş dünyasının neredeyse tamamında baskın olan dilin de (diğer AB ülkelerinin aksine) İngilizce olması ve girişim ekosisteminin hareketli ve çok uluslu olması da mülteci girişimcilerin özellikle Hollanda'ya yerleşmeyi hedeflemelerine neden oluyor. Her iki ülkede de gerek mülteci girişimciler, gerek destek programlarında onlara destek olmak için çalışan kişiler şirket tescili sürecini son derece kolay ve hızlı buluyor.[MOU4]

Saha araştırmam başka ülke ve grupları kapsıyor olsa da Hollanda ve İngiltere'de 20 mülteci girişimciyle (yarısı destek programı katılımcısı) yaptığım röportaj ve gözlemlerden ortaya çıkan başlıca söylemler ile karakteristik özellikler şöyle: Mikro girişimlerin baskınlığı, sosyal sermayenin inşası ve kullanımı, yerel toplumdaki kurucu ortak ve çözüm ortakları edinmenin etkileri, toplumsal değer üretme motivasyonu, konsept harmanlama ve inovasyon yaklaşımı.

Mikro Girişimler

İki ülkede de ulaşabildiğim çoğu mülteci girişiminin mikro girişim (10'dan az elemanlı) olduğunu gözlemledim. Bu, göçmenlerin girişimcilik ekosistemlerinin alt seviyelerinde yer aldığı bulgusuyla [7] uyumlu bir durum. Ancak özellikle yemek ve hizmet sektöründe aktif mülteci girişimcilerin sadece geleneksel iş modelleriyle değil, yenilikçi yaklaşımlarla da girişimlerini geliştirdiğini görüyoruz. Örneğin İngiltere'deki mülteci girişimcilerden Miriam yalnızca mültecileri, bekar anneleri ve uzun süredir işsiz olup tek başına geçinmeye çalışan kadınları istihdam ettiği, bu kişilerin bilgilerinin ve iş örneklerinin online görüntülenebildiği bir temizlik şirketi kurmuş. Tamim ise Hollanda'ya mülteci olarak başvururken kendi doğum belgesi kaybolduğundan çok sorun yaşayınca doğum, diploma, aşı gibi belgelerin blockchain aracılığıyla tutulup ülkelerarası kullanılması için bir uygulama geliştirmiş.

Sosyal Sermaye

Mültecilerin sosyal sermayelerini yeni ülkelerine aktarmalarının iş kurmaları için dezavantaj olduğu sıklıkla öne sürülüyor; ancak bu bağlamda Avrupa'daki buluşal

çalışmaların pek de güncel olduğunu söyleyemeyiz [8]. Son yıllarda teknolojik iletişim ve finans çözümlerinin gelişmesi ülkeler arası işbirliklerinin kolaylaşmasını sağladı. Mülteci girişimcilerin de (özellikle memleketlerindeyken de girişimci olanların) daha önce çalıştıkları, güvencikleri kişi ve kurumlarla uzaktan anlaşma sağlayarak ithalat, çözüm ortaklığı gibi iş birlikleri yaptıklarını görüyoruz. Bu şekilde ülkeye iş amaçlı faaliyetlerle sosyal sermayesini kısmen de olsa aktaran mülteciler, destek programlarındaki mentörlerin ilgili yasal süreçler, anlaşmalar, düzenlemeler ve bu iş birliklerinin ülkedeki iş kültürüne göre nasıl adapte edilirse etkili olacağı noktasında kendilerine yardımcı olduğunu söylüyorlar.

Buna ek olarak sermayelerinin çoğu ayrıldıkları ülkedeki çevrelerinden oluşan ve savaş/çatışma şartlarında iş birliği mümkün olmayan mülteciler ise göç ettikleri ülkede sıfırdan sosyal sermaye oluşturuyorlar. Göçmen girişimcilerin sosyal sermayelerinin genelde kendi milletlerinden kişilerden oluştuğu tespitinin [9] aksine, milletleriyle sınırlı kalmayan, hatta özellikle daha çok yeni ülkenin yerel toplumunun üyelerinden oluşan bir ağ kurmaya çalıştıklarını ve bunun için çeşitli gönüllülük, eğitim, sosyal proje gibi faaliyetlerde aktif olduklarını gözlemliyoruz.

Yerel Toplumdan Kurucu Ortaklık ve Çözüm Ortaklıkları

Destek programlarındaki mülteci girişimciler sektörel mentör ve üniversite öğrencisi eşleştirmelerinden iş geliştirme amacıyla faydalanırken etkileşimleri sosyal uyuma da çok katkı sağlıyor. Destek programı girişimcilerinden kurucu ortağı yerel toplumdaki olan kimseye henüz rastlamamış olmak ise oldukça ilginç. İngiltere'de destek programlarının dışındaki örneklerden Suriyeli girişimci Mounir üzerinden yerel kurucu ortağı edinmenin etkilerini incelersek Mounir'in İngiliz ortağı Jane sayesinde çoğu mültecinin erişimi olmayan finans ürünlerine erişimi olduğunu, birçok yasal süreci daha kolay ve hızlı geçtiklerini, farklı desteklere başvurabildiklerini, daha çok yerel müşteriye ulaşabildiklerini, Jane'in birikimini, hatta aile ve arkadaşlarının paylaştıklarını sermaye olarak kullandıklarını görüyoruz. Mülteci girişimciler en çok fona ihtiyaç duyduklarını belirtirken destek programlarının (daha çok yasal sebeplerle) yatırımcı, borç, kredi gibi hususlarda çözüm sunmaması büyük bir eksiklik. Bu yüzden mülteci-yerel kurucu ortaklıklarını teşvik eden faaliyet yapmaları önerilebilir.

Toplumsal Değer Üretme

Mültecilerden özellikle yeni girişimci olanların baskın motivasyonlarının maddi kaygılar olduğunu, birçoğunun öncelikle ekonomik bağımsızlık kazanmayı hedeflediğini söyleyebiliriz. Bu durum onları "ihtiyaç

girişimcisi” [10] kategorisine dahil ediyor olabilir. Ancak görüştüğüm yeni girişimcilerin dahi yaptıkları işle ürettikleri değere değinirken ekonomik önceliklerine ek olarak toplumsal faydayı ne kadar önceliklendirdiklerini gördüm. Örneğin Amsterdam’da şu an bir endüstriyel mutfağı olan mülteci girişimci Cavit kendisinden sonra gelen mültecilerin Hollanda’daki girişimcilik ekosistemine katılmalarına yardım ettiği bir program (kendi deyişimiyle girişimci mutfağı) kurmuş. Cavit’in de dediği gibi mülteci girişimcilerin çoğu geçtikleri süreçlerde çok insan kendilerine yardım ettiğinden insanlık borcunu ödemek ya da ürettikleriyle kendi ülkesi ve toplumuna da maddi, eğitsel ve sosyal açılardan destek ve örnek olmak istiyor. Destek programları yeni gelen ve önceden yerleşmiş mültecileri bir araya getirerek bu etkileşimlere alan oluşturuyor.

Konsept Harmanlama ve İnovasyon

Etnik mülteci girişimlerinin dahi ürün ve hizmetlerinin, memleketlerinde aynı sektör ve segmentteki muadillerine göre bir miktar değiştirilmiş olduğunu görüyoruz. Mülakatlarda bu boyutu irdeleyince tekrar eden ilginç bir yaklaşım öne çıkıyor. Mülteci girişimciler yerel kültürle uyumlu ve daha fazla yerel müşteriye hitap eden ürünler ortaya koymak için kendi kültürlerine ait konseptlerle yerleştikleri ülke toplumunun kültürüne, tüketim alışkanlıklarına uygun konseptleri birleştiriyor ve karıştırıyor. Örneğin kendi ülkesinde sokak yemeği kültürü olmadığını söyleyen Özbek girişimci, Londra’da sokak yemeği kültürü baskın olduğundan normalde kendi ülkesindekilerin

kabul etmeyeceği şekilde ayrı geleneksel yemeklerinin porsiyonlarını küçültüp birleştirerek ve Londra’da yaygın kullanıldığını gördüğü farklı sebzeleri, baharatları ekleyerek füzyon mutfağı oluşturmuş. Stratejik bir inovasyon yaklaşımı olarak konsept harmanlama diyebileceğimiz bu durum OECD’nin inovasyon tanımına [11] da uyuyor.

Son olarak aralarında 1.5 milyon euro yatırım alan blockchain girişimcisi Tamim’in de bulunduğu örneklemdeki mültecilerin öne çıkan güçlü ortak özelliklerinin kaybetme korkusuna kapılmadan ellerindekilerle azami çaba göstermeleri, yoğun fırsat arayışları ve kendi sorunlarından yola çıkarak herkese yönelik inovatif girişimcilik çözümleri bulmaya çalıştıkları söylenebilir. Tamim gibi başlangıçta destek bulamayanlar turnağıyla kazıyarak işlerini kursa da yol parasını zor denkleştirip mülteci kampından aç halde gittiği yatırımcı görüşmelerinde keşfedilse de başka senaryolar da mümkün. Baştan beri desteklenerek girişimini daha sağlıklı şekilde geliştirmiş, topluma uyum sağlamış olan mültecilerin ya da hiç imkân bulamadığından bu yolda pes etmiş, kaybolmuş olanların hikâyeleri gibi. Umarım bu örnekler göz ardı edilmeden hem sosyal hem ekonomik açıdan fayda üretme potansiyeli yüksek mülteci girişimciler için birçok ülkede daha iyi planlanmış destek imkânları oluşturulur.

(Bahsedilen mülteciler için güvenlik ve gizlilik amacıyla takma isimler kullanılmıştır.)

Ayşe Seyyide Kaptaner – Londra Üniversitesi Birkbeck College’da işletme bölümünde girişimcilik alanında doktora yapıyor.

[1] Ucak, S. (2017). *Another Side to the Story: A market assessment of Syrian SMEs in Turkey*. [Online] Available from: http://buildingmarkets.org/sites/default/files/pdm_reports/another_side_to_the_story_a_market_assessment_of_syrian_smes_in_turkey.pdf

[2] Bayram, A. S. (2018). *Entrepreneurship in Exile*. [Online] Available from: <https://ahmadsb.com/entrepreneurship-in-exile/>

[3] Centre for Entrepreneurs (2014). *Migrant entrepreneurs: Building our businesses, creating our jobs*. [Online] Available from: <https://centreforentrepreneurs.org/wp-content/uploads/2015/11/MigrantEntrepreneursWEB.pdf>

[4] Legrain, P. (2016). *Refugees & Migrants - An Opportunity For Humanity*. Tent Foundation, and Open Political Economy Network https://issuu.com/the-bteam/docs/bteam_-_refugees_and_migrants_repor

[5] *Refugees Forward* (2018). *Business Incubator for Newcomers: 2018 Impact Report*. [Online] Available from: <https://forwardincubator.com/wp-content/uploads/2016/10/Impact-Report-08.10-compressed.pdf>

[6] Sandle, P. (2019). *Twitter chief Jack Dorsey helps UK refugee entrepreneurs take payments*. [Online] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-britain-tec-dorsey/twitter-chief-jack-dorsey-helps-uk-refugee-entrepreneurs-take-payments-idUSKCN1TC28Y>

[7] Kloosterman, R. C., Rusinovic, K., & Yeboah, D. (2016). *Super-diverse migrants—similar trajectories? Ghanaian entrepreneurship in the Netherlands seen from a Mixed Embeddedness perspective*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(6), 913-932.

[8] Wauters, B. and Lambrecht, J. (2006) ‘Refugee entrepreneurship in Belgium: Potential and practice’. *The International Entrepreneurship and Management Journal*, 2(4), pp. 509-525.

[9] Cain, T., & Spoonley, P. (2013). *Making it work: The mixed embeddedness of immigrant entrepreneurs in New Zealand*. IZA Discussion Paper No. 7332. [Online] Available from: <https://ssrn.com/abstract=2250331>

[10] Sepulveda, L., Syrett, S., & Lyon, F. (2011). *Population superdiversity and new migrant enterprise: The case of London*. *Entrepreneurship & Regional Development*, 23(7-8), 469-497.

[11] The Organization for Economic Cooperation and Development (2005). *Oslo Manual: Guidelines for collecting and interpreting innovation data. The Measurement of Scientific and Technological Activities*. 3rd Edition. [Online] Available from: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5889925/OSLO-EN.PDF/60a-5a2f5-577a-4091-9e09-9fa9e741dcf1?version=1.0>

Geçmişle Gelecek Arasında Aidiyet Arayışı: Bir Göçmen Ülkesinden Notlar ●

Hasan Umut*

Doktora eğitimi için bulunduğum Kanada, dünyada en çok göçmen alan ülkelerin başında geliyor. Her yıl bambaşka kültürlerden gelen 300 bin civarı insan Kuzey Amerika'nın bu uçsuz bucaksız ülkesini yeni yurtları ediniyorlar. Gelenlerin türlü hayalleri, planları, aşılması gereken sıkıntıları, geleceğe dair ümitleri ya da geçmişlerini yeniden biçimlendirme gibi ikilemleri var.

Söz gelimi bazıları ülkelerindeki savaş sebebiyle, bazıları daha iyi bir eğitim alma arzusuyla, bazıları ise kendileri ve aileleri için daha iyi bir gelecek kurma düşüncesiyle önce göçmen sonra da vatandaş statüleriyle Yeni Dünya'nın bir parçası oluyorlar.

Göç olgusu ve bunun etrafında şekillenen kimlik meselelerinin Kanada tarihi içerisinde önemli bir yeri olduğunu baştan söylemek gerek. İlk Halklar (First Nations) diye adlandırılan ve Avrupalı kolonyal güçlerin gelişlerinden evvel de bu coğrafyada yaşayan insanlar, maruz kaldıkları asimilasyona karşı tarihsel aidiyetlerini diri tutabilme adına hâlâ gayret gösteriyorlar. 4-5 asır önce İngiliz ve Fransız kökenli göçlerle başlayan ve zaman içerisinde bu coğrafyaya has kimliklerin oluşması, Kanada ve diğer Yeni Dünya yerleşkelerini bir tür tarihi, kültürel ve sosyal laboratuvara dönüştürmüştür.

Yoğun bir şekilde devam eden göç alma sürecinin Kanada'yla ilgili kimlikleri nasıl dönüştürdüğü ve bu süreç içerisinde ne tür meydan okumalarla karşılaştığı derinlikli analiz gerektiren sorular olsa da bu yazıda amatör düzeyde birkaç izlenimimi paylaşmak istiyorum. Tarih/geçmiş kavramları ve bunlar etrafında şekillenen meselelerin belirleyici ve canlı olduğu Türkiye'den hem ülkenin hem de bireylerin geçmiş ve gelecek tahayyüllerinde akışkan aidiyetlerin daha sık gözlemlendiği Kanada'ya, üstüne üstlük tarih eğitimi almak için gelmiş olmak farklı tecrübeleri bir arada okumaya sevk ediyor insanı.

Bu anlamda dikkatimi çeken ilk şeylerin başında şu geliyor: Göçeli çok da uzun zaman olmamış insanlar yeni mekanlarına önemli ölçüde intibak sağlayabiliyorlar, hatta "Kanadalılık" üst kimliğini nispeten rahatlıkla kabullenebiliyorlar. Bir göç ülkesi olması nedeniyle devletin göçmen alımında oldukça seçici politikalar uygulamasının ve göçmenlerin uyum süreci için pek çok enstrümanı kullanmasının nispeten daha kolay bir geçiş süreci yaşanmasındaki payı büyük. Özellikle genç kuşakların ülkenin doğal akışına katılmalarıyla ebeveynle-

rine göre hem dilsel hem de kültürel uyum noktasında daha avantajlı olduklarını eklemeli. Peki "Kanadalı" üst kimliğinin bu kadar hızlı benimsenmesi nasıl izah edilebilir? Görebildiğim kadarıyla bunun temelde iki sebebi var.

Birincisi, Kanada, yeni gelen göçmenlerin ana vatanlarından ayrılırken beraberinde getirdikleri dini, etnik ve kültürel aidiyetlerin devam edebileceği imkanları sağlamaya çalışıyor. Bu sayede ilk kuşak göçmenler ana vatanla irtibat kurmalarına vesile olan maddi-manevi değerlerin etrafında örgütlenebiliyorlar. Bazı eyaletlerin bu anlamda daha öncü ve resmi olarak üst düzeyde destekler verdiğini görüyoruz. Örneğin Alberta'da devlet okullarında ana okuldan son sınıfa kadar Almanca, Arapça, Çince, İspanyolca, İtalyanca, Japonca, Puncabi ve Ukraynaca dilleri müfredatta yer alıyor. [2]

Üst kimliğin benimsenme sürecinin bir diğer etkeni ise "Kanadalılık" aidiyetinin tarihsel ve toplumsal çağrışımlarıyla ilgili. Tarihsel kökleri Eski Dünya milletleri kadar derin olmayan bu ülkede üst kimliğin inşasında tarihsel tecrübeden ziyade gelecek kurgusu daha fazla öne çıkıyor. Bir diğer deyişle insanlarda ortaklık duygusunu sağlayan şey, aynı coğrafyada birlikte gelecek kurma fikri gözüküyor. Ekonomik etkenlerin bu gelecek tahayyülündeki etkisi bilhassa ilk kuşak göçmenlerde yüksek olsa da burada doğmuş ya da küçük yaşta itibaren yetişmiş ikinci kuşakta daha soyut düzlemde beliren ortak bilincin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan bakıldığında Kanadalılılaşma sürecinin en az iki kuşağı kapsayan bir dönemi kapsadığını belirtmek mümkün.

Gelecek tahayyülü etrafında inşa edilen Kanadalılıktan bahsetsem de geçmiş ve gelecek bilinçlerinin gerilim oluşturduğu, farklı meydan okumaların belirttiği hususlar da yok değil. Bunun en bariz örneği ülkenin tek Fransız çoğunluklu eyaleti Quebec olsa gerek. İngiliz kökenli Quebeciler de var; fakat şu anki demografiye ba-

kıldığında baskın doku Fransızca ve bu ekseninde tevarüs edilen kültürden besleniyor. Burası, İngilizcenin hâkim olduğu devasa Kuzey Amerika coğrafyasında Fransızca eksenli aidiyeti azınlık olarak da olsa korumaya çalışan bir yer. İngiliz-Fransız kolonyal rekabetinin başlamasından bu yana yaşanan gerilim, Kanada çatısında iki dil ve kültürü de kapsayacak şekilde yeni bir aidiyet arayışına dönüşmüş. Federal düzeyde birleşmenin yaşandığı 150 yıl öncesinden bu yana anayasal düzeyde birliklilik devam ediyor. Yine de tarihin meydan okuması kendini hissettiriyor ve ülkede her zaman canlı bir gündem olarak varlığını sürdürüyor. Örneğin Quebec sakinleri iki kez bağımsızlık referandumuna gittiler. 1995'teki referandum çok küçük farkla federal sistemle devam kararıyla sonuçlandı (% 50.58 Hayır/ % 49.42 Evet). [3] Bu gelgitli ilişkinin demografik etkisinin de olduğunu belirtmeli. 1960'lardan bu yana ana dili İngilizce olan 600 binden fazla Quebecli, çoğunluğu Ontario eyaleti olmak üzere başka yerlere göç ettiler. [4] Hem federal hem de lokal yönetim düzeyinde, Quebec kültürünün bilhassa Fransızca ekseninde korunması, bununla ilişkili olarak iki resmi dilin temsiliyeti meselesi, farklı kültürlerden gelen insanların bu iki ana dokuyla nasıl irtibat kuracakları her zaman tartışılan konular. Kanada'nın tanınmış yazarlarından Hugh MacLennan, bu inişli çıkışlı süreci meşhur romanına verdiği isimle özetliyor: "İki Yalnızlık (Two Solitudes)." [5] Öyle ki federal ve lokal düzeyde uygulanan politikalar bu hal sıklıkla yansıyor. Örneğin, Quebec'te eyalet hükümetinin daha önce başında olan Liberaller'in ardından iktidara gelen ve etnik milliyetçilik tonu daha yüksek CAQ hükümeti, kimi resmi pozisyonlarda görev alacak kişilerin başörtüsü de dahil olmak üzere dini simgelerden arınmasına yönelik yeni bir yasayı federal hükümetin itirazlarına rağmen geçirdi; bunu da "Quebec'in seküler kimliğini" muhafaza etmekle gerektelendirdi. Bir başka deyişle sekülerlik ülkenin geneline, hatta bütün siyasal parti politikalarına teşmil edilebilecek ortak bir tanıma dayanmaktan ziyade, iktidardan iktidara değişen kimlik eksenli bir gelgitin parçası olarak tartışma ve uygulama konusu olabiliyor.

Kimlik meselesinin göçmenlik politikalarına da sıklıkla yansıdığını görüyoruz. Gerek federal gerekse eyalet seçimlerinde partiler göçmen alımı ile ilgili fikirlerini resmi olarak beyan ederler. Nitekim son Quebec seçimi öncesinde CAQ lideri François Legault eyalete alınacak göçmen sayısını %20 kadar azaltacağını sözünü verdi. İktidara geldikten sonra da bu yönde adımlar atan hükümet, yakın zamanda 18 bin kadar kişinin göçmenlik başvurusunu değerlendirmeye dahi almadan iptal etti. Bundan böyle göçmen başvurularında Quebec değerlerini yoklayan bir testin uygulanması önerisi de kimlik tartışmalarının bir diğer yansıması oldu. [6]

Gelgitin yaşandığı bir başka örnek yakın zamanda yaşandı. Quebec hükümeti, Montreal'de İngilizce eğitim veren iki okulun, Fransızca eğitim veren okula dönüş-

mesine karar verdi. Quebec İngilizce Eğitim Komisyonu bu adımı, alanlarının daratılması olarak yorumlarken, hükümet nispeten atıl durumda olan iki okul için bu kararın alındığını ve temel sebebin Fransızca sistemdeki yoğun talebe karşılık verilmesi olduğunu vurguladı. Devam eden tartışmada son durum şöyle: İngilizce Eğitim Komisyonu Quebec Hükümeti'nin bu kararını mahkemeye taşımaya karar verdi. [7] Haklı olan görüşün hangisi olduğundan bağımsız olarak öğrenci sayısı ve okul imkanları gibi teknik bilgi düzeyinde ilerlemesi beklenen bir mesele dil üzerinden bir kimlik konusu halini aldı.

Yukarıda özetlediğim konular ve benzerleri, Kanada'nın ana meseleleri arasında kalmaya devam edecek gözüküyor. Bu bakımdan, Kanadalılık ve Quebeclilik kimliklerinin yanı sıra göçmen politikalarıyla ilişkili olarak yürüyen tartışmalarda asıl önemli olduğunu düşündüğüm soruyla yazımı bitirmek istiyorum: Aidiyet tartışmaları yeni ve üretken açılımlara zemin açacak şekilde mi ilerleyecek, yoksa kimlik konsolidasyonu vurgusunun adım adım toplumsal özgüven problemine dönüştüğü bir süreç mi gözlemleyeceğiz?

Hasan Umut – "McGill Üniversitesi (Montreal, Kanada) İslam Araştırmaları Enstitüsü'nde Osmanlı astronomi tarihiyle alakalı doktora tezi üzerinde çalışmakta.

[1] Metni okuyup yorumlarını paylaşan Salih Akpınar'a teşekkür ederim.

[2] <https://education.alberta.ca/international-languages-k-6/programs-of-study/>

[3] <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/quebec-referendum-1995>.

[4] <https://www.cbc.ca/documentarychannel/docs/quebec-my-country-mon-pays>.

[5] <https://www.mqup.ca/two-solitudes-products-9780773524927.php>.

[6] <https://ici.radio-canada.ca/nouvelle/1151566/simon-jolin-barrette-projet-loi-immigration-tests-francais-valeurs>.

[7] <https://www.cbc.ca/news/canada/montreal/emsb-caq-education-act-court-1.5277258>.

“Ben Hepimizin Yeni Bir Hayat Kurmasını İstiyorum” Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Sosyal Entegrasyonu •

Büşra Kızık *

Günümüzde zoraki göçler, mültecilik ya da kendi değerlerimizle ifade ettiğimiz şekliyle hicret hem ülkemiz hem de tüm dünya için en önemli gündem maddelerinden biridir. Resmi rakamlara göre, bugün 70 milyondan fazla insan evlerini terk etmek zorunda bırakılmış ve bunların 26 milyonu da mülteci statüsünde dünyanın farklı yanlarına savrulmuş durumda (UNHCR, 2019).

Ne yazık ki yakın komşumuz olan Suriye’de yaşananlar nedeniyle 6-7 milyon Suriyeli, dünya mülteci nüfusunun en büyük parçası. Peki biz Türkiye olarak bu tablonun neresindeyiz? Aslında tam da merkezindeyiz. Çünkü sürecin başından beri onca gelişmiş ülke arasında açık ara en çok sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülkeyiz.

2017’de İngiltere’de Sosyal Psikoloji alanında yüksek lisans yaparken, tez araştırmamı Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilerin sosyal entegrasyonu üzerine yapmaya karar verdim ve konuyu Amerikalı tez hocama açtım. Bana Türkiye’deki Suriyeli mülteci sayısını sorup 3 milyon cevabını alınca yüzünde oluşan şaşkınlığı hiç unutamıyorum. Nasıl olur da bir ülkede bu kadar sayıda mülteci yaşayabilir der gibi baktı ve konu, muhtevası gereği onu da içine çekivermişti. Bu noktada, mülteci statüsüyle kendilerine yeni bir hayat kurmaya çalışan bu kadar çok sayıda insanın Türkiye’ye, yani bu yeni evlerine uyum süreçlerini ve birlikte yaşamaya başladıkları Türk toplumuyla sosyal entegrasyonlarının nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışmak çıkış noktamız oldu.

Öncelikle zaman zaman karıştırılan mülteci ve göçmen kavramları arasındaki farka dikkat çekerek başlamak isterim. Kelime anlamı olarak mülteci, zulüm veya öldürülme korkusundan dolayı bulunduğu yerden zorla göç etmek zorunda bırakılan kişi anlamına gelir. Göçmen ise bir ülkeden başka bir ülkeye farklı nedenlerle yer değiştiren kişi olarak tanımlanmaktadır (Castles, 1986). Temel olarak, mülteciler silahlı çatışma veya zulümden kaçan kişilerdir ve ölüm riski taşırlar (Edwards, 2016). Sosyal entegrasyonu ise kısaca bireylerin toplumdaki diğer insanlarla olan sosyal bağlantılarının ve etkileşimlerinin

niceliği ve niteliği ile ilgili olan bir sosyoloji terimi olarak tanımlayabiliriz (Rubin, Watt ve Ramelli, 2012). Bir sosyoloji terimi olarak ortaya çıkmasına rağmen sosyal psikoloji disiplini için de önemlidir. Çünkü sosyal psikolojinin en geniş çalışma alanlarından biri de farklı grupların yapılarını ve dinamiklerini araştırarak gruplar arası ilişkilerin nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışmaktır. Peki bizim bağlamımız için sosyal entegrasyon niçin önemlidir? Şöyle ki bu kavram, mültecilerin Türk toplumuyla olan temaslarını kolaylaştırmasını ve aynı zamanda ilişkilerinin de iyileşmesini ifade eder. Dolayısıyla bu çalışmamda mültecilerin sosyal entegrasyonunu kolaylaştıran ve zorlaştıran etkenler üzerine yoğunlaştım ve konuyu daha çok sosyal çevre, sosyal ilişkiler ve sosyal temaslar gibi insani ilişkiler tabanında inceledim.

Burada bir araştırmacı olarak en çok önemsedğim nokta ise süreci birebir kendi ağızlarından dinleyerek yine onların kendi cümleleri ve kendi ifadeleriyle anlamlandırabilmektir. Dolayısıyla tamamen niteliksel bir araştırma düzeni tasarladım. Farklı etnik kökenlere sahip, farklı kesimlerden gelen ve çoğunluğu İstanbul’da ikamet eden toplam 14 Suriyeli mülteci ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirdim. Bu görüşmelerde daha önce hazırladığım bazı soruları sordum; fakat onlar, sorduklarımdan da fazlasını anlattılar. Her insanın hayatı biriciktir. Tüm katılımcıların anlattıkları, vurguladıkları noktalar da öyleydi. Fakat en nihayetinde bazı noktalarda ortaklaşılan, paylaşılan gerçekler de vardı. Görüşmeler esnasında onların hayatlarından, yaşadıkları tecrübelerden ben de çok şey öğrendim. Analiz süreci ise yaptığım bu görüşmeleri defalarca kez okuyarak, kurdukları her cümlenin üstünden

tekrar tekrar geçerek yaptığım kodlama süreciyle devam etti. Şimdi biraz araştırmamın ortaya koyduğu sonuçlardan bahsedelim.

İlk olarak sosyal entegrasyonun onlar için ne kadar önemli olduğuyla başlayabiliriz. Buraya entegre olmak, bir şekilde bu ülkenin bir parçası olmak için hevesliler. Çünkü kendi ülkelerinin geleceğine dair bir umutları yok. Sosyal entegrasyonlarını etkileyen temel unsurların neler olduğuna baktığımızda ise dil öğrenmenin yani Türkçe bilmenin bu süreçte ne kadar önemli olduğunu görüyoruz. Türkçe konuşup kendini bu dilde ifade edebiliyor olmak süreci birçok açıdan olumlu etkiliyor. Öte yandan Türkçe bilmemek entegrasyon sürecini baltalıyor ve mülteciler için farklı sorunlara yol açabiliyor. Bunun yanı sıra, Suriye ve Türkiye arasındaki benzerlikler sosyal entegrasyon üzerinde olumlu bir etki yaratmakta. Örneğin coğrafi yakınlık, aynı dine mensup olmak, ortak bir tarihi geçmişe sahip olmak onların buradaki hayatını ve buraya uyum süreçlerini kolaylaştıran unsurların başlıcaları. Örneğin sırf müslüman ülke olduğundan dolayı- başka bir ülkeye gitme şansı varken - özellikle Türkiye’de kalmak istediğini söyleyen katılımcının ya da ezan sesini duyduğunda kendini buraya daha çok ait hissettiğini söyleyen başka bir katılımcının vurguladığı nokta da buydu. Ayrıca, bu süreçte kendini sosyal ilişkileriyle desteklemiş, Türkiye’ye ve Türklere karşı olumlu bakış açısına sahip Suriyelilerin buradaki yeni hayatları hakkında daha olumlu düşündüklerini söyleyebilirim.

Diğer taraftan, katılımcıların çoğu günlük hayatlarında yaşadıkları çeşitli sorunlardan bahsettiler. Özellikle İstanbul’da kötü evlerde fahiş kiralarla yaşamak önemli sorunlardan biri. Resmi prosedürlerin getirdiği çeşitli bürokratik çıkmazlar, ağır işlerde ucuza çalıştırılma, iş yerlerinde yaşanan problemler, kısaca günlük hayatı birebir etkileyen olumsuz durumların sosyal entegrasyonu zorlaştırdığını söyleyebiliriz. Az önce Suriye ile benzerliklerin entegrasyonu kolaylaştırdığından bahsetmiştim. Tam tersi şekilde iki ülke arasındaki farklılıklar ise bu süreci zorlaştırıyor. Örneğin Türkiye’deki çalışma saatlerinin Suriye’ye göre daha uzun olması, onları farklı açılardan zorlayan ve sosyal hayata sahip olma noktasında onları kısıtlayan bir faktör. Tabii ki sosyal entegrasyonu etkileyen bu olumlu ve olumsuz unsurların hepsi bir çok farklı etkenle de ilişkili. Bu da bu çalışmanın bir diğer önemli çıktısı. Örneğin Türkçe konuşamamak çalışma alanında herhangi bir sorunu dile getirememeye sebep olur. Dolayısıyla sosyal ilişkilerin de kurulamaması ve bu bağlamda Türklere karşı şekillenen tutumları, neticede kendilerini Türkiye’nin bir parçası olarak görüp görmemeleri ile ilişki içerisindedir. Nitekim sürecin olumlu ve olumsuz faktörleri birbirleriyle ilişkilidir. Eğer biz ev sahibi ülke olarak taşları doğru yerleştirip bu süreci doğru şekilde yönetebilirsek bütün olumlu etkenleri arttırıp olumsuzları da en aza indirebiliriz.

Entegrasyon elbette tek taraflı bir süreç değil, hem sonradan gelenlerin hem de ev sahibi toplumun karşılıklı oluşturduğu etkileşimsel ve dinamik bir değişim süreci. Bu araştırma, sürecin Suriyeliler kısmına ışık tutmaya çalışsa da umarım, gelecek çalışmalar tüm resmi daha kapsamlı bir şekilde ortaya koymaya çalışır. Görüşme yaptığım Suriyelilerden biri olan, 26 yaşında ve üç çocuk annesi Rabia (müstear ismi), neden Türkiye’de kalmak istediğini bana heyecanla anlatırken bir an duraksadı ve dedi ki “Ben hepimizin yeni bir hayat kurmasını istiyorum”. Çok yalın, çok sahici ve çok haklı bir istek değil mi? Bugün başta sosyal medyada olmak üzere Suriyelilerle ilgili nefret söylemleri had safhaya ulaşmış durumda. Onlara bunca hesaplamaların, resmi ve soğuk rakamların ötesinde birer insan olarak bakıp yeni bir hayat kurma isteklerine elimizden geldiğince destek olabilmenin o kadar da zor olmadığını düşünüyorum. Bu bize düşen kısmı. Bunun dışında devletler ve otoriteler ise akademik çalışmaların ortaya koyduğu sonuçları doğru değerlendirmeli ve gelecekteki politikalarını buna göre düzenlemeliler.

Büşra Kızık - Keele Üniversitesi’nde sosyal psikoloji alanında doktora öğrencisi.

[1] Castles, S. (1986). *The Guest-Worker in Western Europe - an Obituary. The International Migration Review*, 20(4), 761-778. doi:10.2307/2545735 Correll, D., & Chai, M. (2009). *Social integration. Global Social Policy*, 9(1), 39-42. doi:10.1177/14680181090090010812

[2] Edwards, A. (2016, July 11). UNHCR - UNHCR viewpoint: ‘Refugee’ or ‘migrant’ - Which is right? Retrieved from <http://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html>

[3] Rubin, M., Watt, S. E., & Ramelli, M. (2012). *Immigrants’ social integration as a function of approach-avoidance orientation and problem-solving style. International Journal of Intercultural Relations*, 36, 498-505. doi: 10.1016/j.ijintrel.2011.12.009

[4] UNHCR. (2019). *Figures at a Glance. Retrieved from: https://www.unhcr.org/uk/figures-at-a-glance.html*

“Gelirken Ne Getirilir Ki? Giderken Ne Götürülür?”: Suriye Mülteci Krizi’nin Türkiye’ye Etkilerine Dair Bir Takım Notlar ●

Mustafa Runyun*

Başlangıç

Siyasi hesapların ve çoğunlukla konjonktür ile birlikte gelen havanın yarattığı heyecanlı ama plansız bir takım olayların sonucunda, Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü’nün 2019 Eylül ayı verilerine göre, 2011 yılından beri yaklaşık 5,634,791 insan Suriye’den civar ülkelere (Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır) kaçmak zorunda kaldı. Savaşın faturası elbette bundan çok daha ağır. Bu insanlık trajedisini sürecinde belli ülkeler elini taşın altına koyarak savaşın yıkıcı tahribatını bir miktar azaltmaya çalıştılar. Fakat Türkiye’nin bu insanlık trajedisinde üstlendiği rol ayrı bir öneme sahip. Eylül 2011’de 8750 kişilik Suriyeli mülteci kafilesinin Hatay’daki ilk konteynır kentlere yerleştirilmesinden bugüne geçen 8 yılın sonunda Türkiye’de “Geçici Koruma” statüsünde bulunan kayıtlı Suriyeli sayısı 3.666.059’a ulaştı. Mülteci krizinin yönetimindeki bütün aksaklıklara ve hatalara rağmen, sayının büyüklüğü Türkiye’yi bu insanlık krizinin çözümündeki önemli –belki de en önemli- aktörlerden biri haline getiriyor.

Türkiye’nin bu insanlık krizine karşı gösterdiği insani strateji, iç siyaset ve yerel sosyo-ekonomik konjonktürde üstesinden gelinmesi zor olan bir süreci de beraberinde getirdi. Suriye İç Savaşı’nın başladığı ilk günden bugüne, Türkiye’deki mülteci karşıtlığının bayraktarlığını yürüten kanat, Suriyeli göçmenlerin sayısının fazlalığı ve demografik yapısının farklılığından dolayı, Türkiye’deki yerli halkın refahının ve güvenliklerinin göçmenlerle birlikte tehlikeye girdiğini iddia etmekte.

Peki, mülteci karşıtlarının iddiaları ne kadar doğru? Bu yazının temel amacı bu soruya mütevazı bir cevap aramaktan başka bir şey değildir. Bu yazıda Suriyeli mülteci dalgasının Türkiye’yi iktisadi ve sosyal anlamda nasıl etkilediğini görmek için kısa vadede direkt etkilerin gözlemlenebildiği suç, emek piyasası, sermaye hareketleri, tasarruflar, fiyatlar ve enflasyon faktörlerini merkeze alarak bu hususlarla alakalı literatürün bir kısmını okuyucuya aktarmaya çalışacağım. Kendi çalışmamdan elde ettiğim bulguların bir kısmını da bu literatürü geliştirmek ve genişletmek amacıyla kullanmaya çalışacağım.

Neydi; Ne Oldu?

Var olan ampirik çalışmaları incelediğimizde, Suriyeli mülteci göç dalgası vasatta beklenenin aksine Türkiye emek piyasası, iktisadi kalkınması ve sosyo-ekonomisinde kötü etkilere sebep olmuyor. Pek çok farklı alanda bir etki görülmezken, kamuoyunu ilgilendiren birçok önemli alanda da göçmenlerin müspet etkilere sebep olduğunu görebiliyoruz. Yazının bu bölümünde belli hususlarda Suriyeli mültecilerin Türkiye örneğinde nasıl etkilere sebep olduklarını detaylı bir şekilde incelemeye çalışacağım.

Öncelikle suç meselesine bakarsak, Türküm (2018)’ün hesaplamalarına göre, Suriyelilerin, il bazında toplam suçlar seviyesinde kayda değer bir artışa sebep olmadıklarını görüyoruz. Fakat bunun tek istisnası sınırlardaki kaçakçılık suçlarındaki artış ki bu da maddi kazanç amacıyla yapılıyor. Genel olarak kaçakçılığın genel suç dağılımında oldukça küçük bir parçayı temsil ettiği düşünüldüğünde, total suç oranlarında suç seviyelerini arttırıcı bir Suriyeli göçmen etkisinden bahsedemiyoruz.

Maaş ve emek piyasalarına baktığımız zaman Aksu, Erzan ve Kırdar (2018)’in bulgularında görebildiğimiz kadarıyla Suriyeliler enformel sektörlerde yerel emek gücünü piyasa dışına itip onların yerlerine geçiyorlar. Ayrıca buradaki maaşları düşürürlerken formal sektörlerde maaşları ve istihdamı arttıran bir etkiye sebep oluyorlar. Buradaki temel etken, enformel sektörde çalışan yerliler ile Suriyeli göçmenlerin birbirleri ile rekabet halinde olmasıdır. Formal sektör açısından ise Suriyeli göçmenler bir yandan “destekleyici” (complementary) etkiye sahip oldukları için firmaların işçi taleplerini artırırken diğer yandan da enformel sektörden dışlanan işçilerin bir kısmının formal sektörlere geçişini sağlıyorlar. Fakat toplam etkiye baktığımız zaman, Suriyeli mülteciler, erkek istihdamında negatif bir etkiye sebep olmuyor. Bununla birlikte yerliler için enformel sektörlerden serbest mesleklere ve formal sektörlere geçişleri gözlemleyebiliyoruz.

Niceliksel etkiler: Enformel sektörlerde her 10 Suriyeli, 4 maaşlı yerli işçinin yerine sektörde ikame oluyor. For-

mel sektörlerde ise, her 10 Suriyeli mülteci 5.5 yerli erkek için istihdam yaratıyor: Bunun 3'ü maaşlı işçi, 1,7'si serbest meslek ve 0,54'ü işletme sahipliği ve 0,35'i de ücretsiz aile işçisi olarak ayrıştırılabilir (Aksu, Erzan ve Kırdar, 2018). Bununla birlikte formel sektörlerde il bazında %10'luk artış, maaşlarda %8,6 oranında bir artış beraberinde getiriyor.

Krediler, tasarruf ve tüketim hususlarında kendi yaptığımız hesaplara göre (Runyun, 2020) Suriyeli göçmenler özellikle bireysel kredilerin kullanımını önemli ölçüde arttırıyorlar. Burada hem sermaye/emek oranları hem de Suriyelilerin hukuki statüsü düşünüldüğünde kredi-deki artışların çoğunlukla yerlilerin kredi taleplerindeki artıştan kaynaklandığı iddia edilebilir. Bireysel kredi kullanımlarını ayrıştırdığımız zaman artışın asıl olarak bireysel tüketici krediler ve kredi avanslardan kaynaklandığını görüyoruz. Burada Türkiye'deki tüketici kredilerinin kullanımına dair olan teamül ve temayüller, olayın arka planını görmek açısından bir fikir verebilir. Özellikle yukarıda belirtilen serbest meslekteki artış ve Balkan ile Tümen (2016)'in de gösterdiği gibi enformel sektörlerdeki Suriyeli işçi talebinin artmasıyla bu sektörlerde olan finansman ve yatırım talebi de artıyor. Tüketici kredilerindeki faiz oranlarının ve bürokratik gerekliliğinden dolayı insanların bireysel tüketici/ihtiyaç kredilerine yöneldiklerini düşünmek mümkündür.

Ek olarak dolar tasarruflarındaki zayıf pozitif etki haricinde mevduat hesaplarında pozitif bir etkiye rastlayamıyoruz. Yukarıdaki bulgulara paralel olarak kârlılıktaki ve formel sektör gelirlerindeki artışlar yerli tüketici anlamında bir tasarruf motivasyonuna dönüşmüyor. Muhtemelen bu artışlar iş geliştirme yatırımları ve tüketim alanlarına aktarılıyor (Runyun, 2020).

Son olarak fiyatlar genel seviyesi ve enflasyona baktığımızda, Suriyeli mülteci akımı, tüketici fiyatlarında –ortalamada- yaklaşık %2,5 oranında bir düşüşe sebep oluyor (Balkan, Tümen, 2016). Bu düşüşün en büyük kaynağı da enformel sektörlerden geliyor. Suriyeli göçmenlerinin pek çoğunun çalışma izninin olmayışı onları düşük maaş seviyelerine razı hale getiriyor. Bu da onları, işçi maliyetlerini düşürmek isteyen firmalar nazarında avantajlı hale getiriyor. Enformel sektörün Türkiye'deki görece büyüklüğü sebebiyle de Suriyeli emek gücünün emek piyasasına nüfuzu imkânlı hale gelmiş oluyor. Balkan ve Tümen (2016) de benzer şekilde enformel sektörde, Suriyeli göçmen iş gücünün Türkiyeli yerli iş gücü yerine ikame olduğunu gösteriyor.

Peki, Sorun Nereden Kaynaklanıyor?

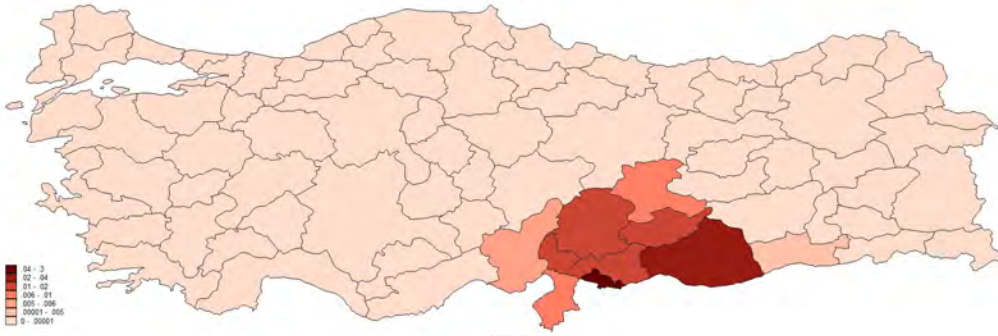
Mülteci etkilerine dair yapılan ampirik çalışmaların neredeyse hepsi Suriyeli mültecilerin Türkiye ekonomisine ya nötr ya da genel anlamda pozitif etkileri olduğunu gösteriyor. Eğer yapılan çalışmalarda bir hata yoksa

rahatsızlık ve tansiyon tam olarak nereden kaynaklıyor? Burada çok aktörlü ve çok yönlü bir durum olduğunu ortaya koyarak analiz yapmak gerekiyor. Zira ortalamada bulunan müspet etkiler, politik psikolojileri gereği, orta alt sınıfın ekonomik kaygıları, bölgesel etmenler ve genel Türk vatandaşının fikri kaygıları bakımından bir takım endişeleri tam olarak yansıtmıyor. Devlet ve vatandaşlar bağlamında ortaya konan eleştiri ve aksülameli ayrı ayrı irdelemek gerekiyor.

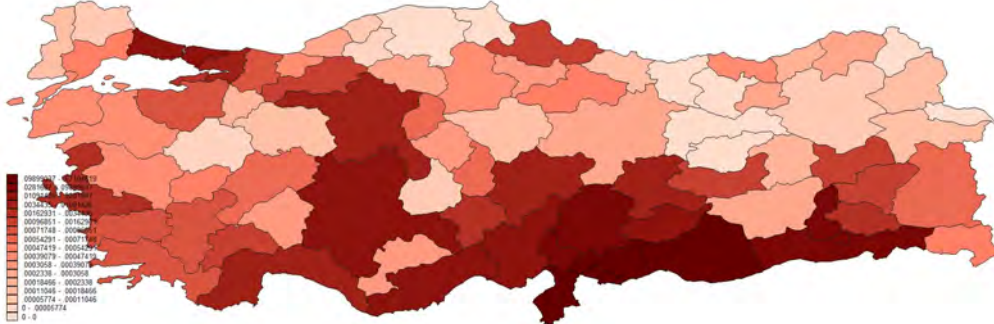
Her şeyden önce mülteci alım ve idare politikası anlamında devleti topyekûn suçlamak şu anki realite açısından çok indirgemeci bir yaklaşım. Zira mülteci meselesinde karşımızda “tek” bir devlet yok! Bürokratlar ve siyasiler mülteci meselesinde çok farklı hususlara odaklanıyorlar. Fakat bütün erkân-ı devletin bir mekanizma olarak “bekle ve gör” stratejisini uyguladığı söylenebilir. Kalıcılığın ve uzun vadenin planlanmasındaki aksaklıklar bu politikanın bana kalırsa başlıca kaynağı. Bu yüzden siyasiler hariç devlet “konuşmamayı” tercih ediyor. Bu da var olan bütün aksaklıkların ve bununla birlikte içeride Suriyelilere karşı olan olayların tek suçlusunu devlet olarak gösteriyor. Bununla birlikte sürecin başından beri alanda yürütülen mülteci politikaları 2012-2015 arasında çoğunlukla STK'ların ve sivil halkın inisiyatifi ile Ensar-Muhacir kardeşliği analogileri üzerinden devam etti. Planlı bir kurgudan uzak olan bu söylem ve anlayış orta döneme kadar bile halk nazarında bir süreklilik sağlayamadı. Zira vatandaşların çoğu için bir motivasyon olarak vicdan siyaseti, sabrın ve heyecanın bittiği yerde sloganlardan öteye gidemiyordu. Bununla birlikte sınır kentlerinde şehir nüfusunu ikiye katlayan göçmenler, bazı hastalıkların yayılma haritalarının değiştiğine dair iddialar ve gelecek 50 yıla dair yapılan ve tutarlılığı problemlili olan nüfus projeksiyonları Suriyeli göçmenlere karşı nötr olan Türk vatandaşlarını da bir süre sonra tedirgin hale getirdi. Sürecin başında alımların kayıtlı yapılmaması ve mülteci kontrollerinin şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşılması da bu tedirginliğe çarpan etkisi oldu.

Orta alt sınıfın durumu ise göçmen iş gücü bağlamında yerli halkı daha kırılğan ve tepkisel hale getirdi. Zira, özellikle enformel emek piyasasında ücret düşüklüğü anlamında “görelî avantajları” yüksek olan kaçak Suriyeli işçiler, bir kısım yerli iş gücünü işsiz olmaya “mahkum” ettiler. Bundan ekonomik anlamda olumsuz etkilenen hâlihazırda vasıfsız ve düşük ücretle çalışan yerli halk, mültecilerin varlığından ciddi şekilde rahatsız olmaya başladı. Daha kırılğan olan kadın emek piyasasında da enformel sektörde işlerini kaybeden kadınlar iş gücünden çıkmayı tercih ettiler (Aksu, Erzan ve Kırdar, 2018). Özellikle tarım, inşaat ve tekstil sektörleri baz alındığında, Türkiye'deki enformel sektörlerin büyüklüğü düşünüldüğünde yerlilere dair olan negatif etki daha iyi anlaşılabilir. Enformelden formel sektöre olan kaymalar ve formel alanda yaratılan artı istihdam güzel bir sonuç olmakla birlikte sektörel kaymaya hemen adapte olamayacak olan yerli

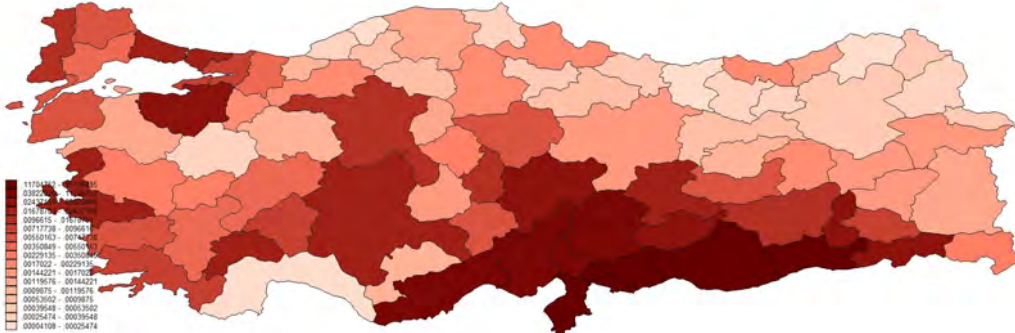
2013

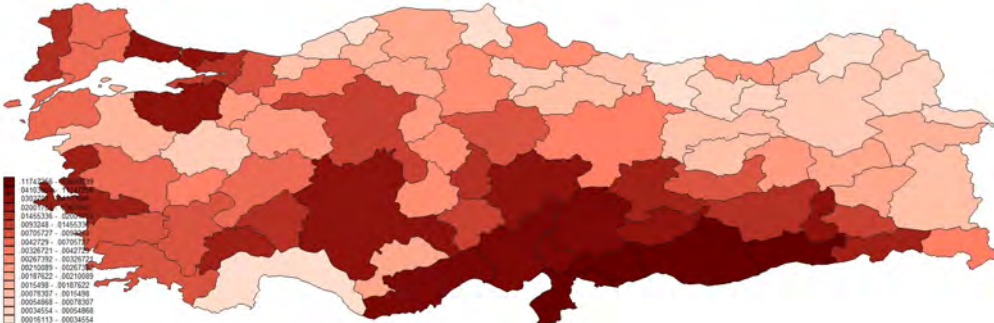
2014

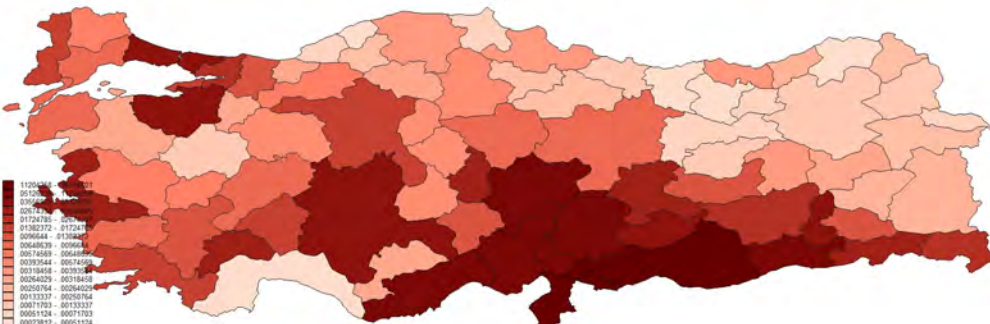
2015

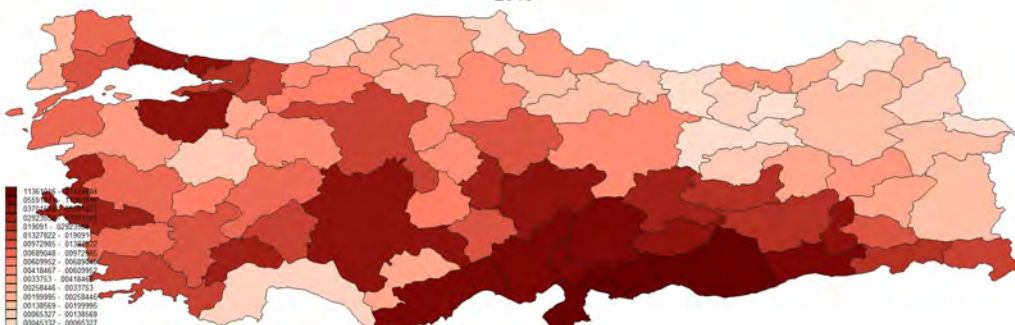
2016

2017

2018

vasıfsız işgücünün olumsuz etkilenme ihtimali devam etmektedir.

Peki, yazar bu yazıyla nereye varmak istemektedir? aka Bir Gelecek Projeksiyonu

Elbette bu zamana kadar olumlu etkilerin olması, gelecek yıllarda ibrenin tersine dönmeyeceği anlamına gelmiyor. Fakat durum en azından emek, sermaye ve sosyo-ekonomik anlamda mülteci karşıtlarının çizdiği tablo kadar karamsar görünmüyor. Buradan hareketle, özellikle, son 2 yılda artan mülteci karşıtlığını, hem mültecilerin artık “yerleşğe” dönüşmesi sürecinde hem de bozulan makroekonomik dengelere dair günah keçisi arama temayülünde aramakta fayda var. Artık herkesin kabul etmekle yükümlü olduğu kırılmalı ve hassas sosyoekonomik bir denge ile karşı karşıyayız. Bu pek çok anlamda bir “geçiş” süreci. Bu süreci sağlıklı atlatabilmek ise ancak var olanı daha dikkatli analiz etmekle mümkün olacaktır.

Son olarak vurgulanması gereken nokta, özellikle Barış Pınarı Harekâtı'nın bitmeye yaklaştığı bu günlerde, Suriyeli mülteciler ve güvenli bölge meselesinin önemidir. Günün sonunda Türkiye vatandaşları ve siyasetçilerinin farkına varmalıdır: “Gelirken getirilen, giderken götürülür”. Pek çok alan ve sektörde iktisadi yavaşlamanın ve kötüleşmenin müsebbibi Suriyeli göçmenler değildi. Hatta görülebilir hesaplamalara göre, Suriyeli mülteciler pek çok alan ve sektörde şu an tecrübe edilen kötüleşmelerin geçmişte ertelenmesi yönünde olumlu etkilere sebep olmuşlardır. Asıl soru şudur: “Şu an pek çok sektörde ucuz iş gücü kaynağı olarak sömürülen bu Suriyeliler gittikleri zaman, kimleri suçlamaya başlayacağız?”

Mustafa Runyun – Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümünde yüksek lisans eğitimine devam etmekte olup aynı bölümde asistanlık yapmaktadır.

Aksu, E., Erzan, R., Kırdar, M. (2018). *The Impact of Mass Migration of Syrians on the Turkish Labor Market*. IZA Discussion Paper.

Balkan, B., Tümen, S. (2016). *Immigration and prices: quasi-experimental evidence from Syrian refugees in Turkey*. *Journal of Population Economics*.

Ceritoğlu, E., H. B., Gürçihan Yüncüler, Torun, T. and Tümen, S. (2017). *The impact of Syrian refugees on natives' labor market outcomes in Turkey: evidence from a quasi-experimental design*. *IZA Journal of Labor Policy*, 6:5.

Runyun, M. (2019). *The Impact of Syrian Refugee Influx on Turkish Monetary Capitals and Credits*. *Devam eden master tez çalışması*.

Türküm, B. (2018). *An Econometric Analysis of the Impact of The Syrian Refugees on Crime in Turkey*. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez Çalışması*.

Liyakat Üzerine

Ahmet Utku Akbıyık*
Yusuf Koçyiğit**

İşin ehline verilmesi gerektiğine itiraz eden henüz duymadık. Bir işi daha doğru, daha iyi kim yapacaksa o iş, o kişinin hakkıdır. Ne var ki iyiyi ve doğruyu tanımlamaya çalıştığımızda bu meselenin o kadar da net olmadığını fark ediyoruz. Mesela ekonomi hakkında ehil insanı ararken sadece alanını en iyi bilen insanı aramıyoruz. O bilgiyi hangi amaçlar için kullanacağı da bizim için önem arz ediyor.

Liberal bir ideoloji için ekonomi bakanının pazarı açacak global siyasetler gütmesi liyakate daha uygun iken; muhafazakar bir ideoloji için kendi milli ekonomisini ne kadar koruduğu önem kazanmaktadır. Bu örnekteki gibi liyakat aslında zannedildiği kadar saf ve beyaz bir kavram değil; bilakis renklidir. Her grup için en ehil olan o grubun rengini dışarıya ustalıkla uygulayandır.

Peki renk renk bir toplulukta liyakati nasıl tanımlayacağız o zaman? Bu sorunun tam bir cevabı bu yazıda da yok. Bu yazıda liyakat şudur demek yerine, ne değildir üzerinden gitmeye çalışacağız. Her ne kadar tanım, herkesin kafasında aynı şeye tekabül etmese de en azından ne olmadığı üzerinde anlaşılması sonraki tartışmalar için bir zemin teşkil edebilir.

Gerek ekonomik gerek siyasi gerekse akademik olsun bir ekip kurarken herkes o alandaki en iyi insanlar ile çalışmak ister. Bununla beraber, ekibin gittiği ortak yönün, bu yolculuktaki herkesin çıkarları ile bir şekilde örtüşmesi gerekmektedir. Ortak hedef, niyet, ülkü, her ne dersek diyelim, insanları çalışmaya itecek, motive edecek bir mekanizmaya ihtiyaç var. Bir grup nezdinde her üyenin liyakati ise bu ortak hedefe ulaşmak için verdiği katkı ile ölçülebilir. Ortak hedefe uymayan bireyler kendi kariyerlerinde çok başarılı olsalar da grubu daha iyiye, yani grubun kendi hedefleri ölçüsünde daha ileri, götürmeyeceklerdir.

Liyakati değerlendirdiğimiz hedef de aslında iki çarpanlıdır. Başarı ve kapsam diyebiliriz bunlara. Birincisi hedefin ne oranda gerçekleştirildiği olarak düşünülebilir. İkinci ise bu hedefin ne kadar çok insanın iyiliğine olduğudur. Bunların ne ölçüde değer kazandığı ise yapılan işin doğasına göre değişir. Bir topluluğun ortak platformları yürütülürken kapsayıcılık daha çok önem arz etmektedir. Bir geminin gideceği liman belirlenirken yolcuların küçük bir kısmının istekleri değil, mümkün olduğunca geniş kitlelerin iyiliği düşünülerek bir hedef koymak gerekmektedir. Yani bir grup, şirket, ülke için bu noktada

yapılacak en güzel şey, ortak hedefleri en kapsayıcı şekilde ortaya koymaktır. Bu sayede başarılı insanların bir araya gelip içinde buldukları kurumu daha güzele taşımak için çalışması sağlanacaktır. Bu şekilde hem ortak hedeflerin olması hem de kapsayıcı olması ekibin başarısını kamçılar.

Çok başarılı; ancak ortak bir hedefi paylaşmayan ya da aynı hedefi paylaşıp bir faydası olmayan iki bireyin de liyakat sahibi olduğundan bahsedilemez. Bu iki uç noktayı elediğimizde liyakatin, başarı ve hedef ortaklığı ile beraber değer bulan doğasını görmüş oluyoruz. Aslında bu iki eksen, arasında seçim yapılacak iki ayrı ölçü değil. Bu meseleyi doğrultusu hedef ve büyüklüğü kabiliyet olan bir vektör üzerinden değerlendirebiliriz. Bir gruba (şirkete, partiye vs) alınacak her kişi bir hedef üzerine yola çıkmış bir gemiye etki eden bir kuvvete benzetilebilir. Büyüklüğü ne kadar çok olursa olsun hedefinize zıt ise faydası değil, zararı olan bir kuvvet olacaktır. Yönü size ne kadar uyarıya uysun eğer bir büyüklüğü yoksa da hiçbir etkisi olmayan bir kuvvet... Gruba dahil olan her yeni bireyin grubun yönünü etki ölçüsünde değiştirebileceğinin farkında olmamız gerekiyor. İnsanlar yetenekleri, başarıları ve hedefleri aynı olan bir gruba dahil olur.

Bu iki eksen içindeki denge noktası aslında adaylar ile değil kurumlar ile alakalıdır. Her birey için yeniden çizilmeye ihtiyaç duyulmayacak bir seçim eğrisi olmalıdır. Bu eğri çizilirken her grubun kendine sorması gereken iki soru: Ehil olma durumundan ne kadar feragat edebiliriz ki ekip için ortak bir hedef oluşturulabilsin? Benzer hedeflere sahip olmaktan ne kadar fedakarlık edebiliriz ki işi daha başarılı olan birine verebilelim? Bu eğri her ekip için değişmekle beraber yaptıkları işin doğası ekseninde toplam iyiliği maksimize edecek şekilde belirlenmelidir.

İşe girecek olan kişi için de benzer bir denklem söz konusudur. Örneğin kendi dünya görüşünden tamamen farklı bir merkez yönetim kurulunda kişinin yapabilecekleri kısıtlıdır. Bir insan, ne kadar iyi bir veri bilimci

olursa olsun, seri üretim ve tüketimin insanlığı alçalttığını düşünüyorsa kazancını maksimize etmeye odaklanmış bir şirket yönetimiyle anlaşamaz.

Bu tür uç noktalardaki olanaksızlıkları tanımladıktan sonra mümkün olan iyi senaryoları da sıralamakta fayda var. Ortak hedefe kilitlenmenin tek yolu, bizimle aynı düşünen insanlar bulmaktan ziyade, kapsamı daha geniş müşterek noktalar belirlemekten geçer. Bir ülkede insanları bir arada tutacak olan şey, spesifik bir olay yerine ülkenin refah seviyesini ve yaşam kalitesini yükseltme gayesi olmalıdır. Ülkenin sorunlarını çözecek, ülke içerisinde herkese hizmet götürecektir, bir grubu öncelenecek çalışmalar sadece bir zümrenin değil, tüm vatandaşların ülkeye aidiyet hislerini artıracaktır. Herkesi kapsayacak ve herkesin çatısı altında birleşebileceği hedefler belirlenmelidir. Aksi takdirde toplum parçalanacak ve aynı gemide farklı yöne kürek çeken insanlar ortaya çıkacaktır.

Bir grubun ortak hedeflerinin olması, üyelerinin her konuda aynı ideolojilere veya dünya görüşlerine sahip olmalarını gerektirmez. Asgari ortak bir paydada buluşabilen farklı insanlar aynı hedefe doğru yol alabilirler (zira vektörün yönünü belirlediğimiz uzam bu ortak paydadaki konular dikkate alarak belirlenmelidir). Hz. Muhammed (s.a.v.) bunun en güzel örneklerinden birini bize sunar (İbn Hissam, 1-113,115). Hz. Muhammed, peygamberliğini ilanından evvel Mekke'nin fakirlerine ve haksızlık görenlerine destek olan Hilf Al-fudul adlı bir konfederasyonun içerisinde idi. İslam, Mekke ve Medine'ye hâkim olduktan sonra ise bu konfederasyonu şu şekilde övmüştür: 'Şu an İslam zamanında bile eğer bu tür bir konfederasyona davet edilse idim, olumlu cevap verirdim.'

Muhammed Yusuf Koçyiğit – Boğaziçi Üniversitesi'nde Elektrik-Elektronik alanında yüksek lisansa devam etmektedir.

Ahmet Utku Akbıyık – Boston Üniversitesi Siyaset Bilimi alanında doktora yapıyor.

Al-Fudoul Confederacy:

At the conclusion of these wars, when peace was restored, people felt the need for forming confederacy at Makkah for suppressing violence and injustice, and vindicating the rights of the weak and the destitute. Representatives of Banu Hashim, Banu Al-Muttalib, Asad bin 'Abd Al-'Uzza, Zahrah bin Kílab and Taim bin Murra were called to meet in the habitation of an honourable elderly man called 'Abdullah bin Jada'an At-Taimy to enter into a confederacy that would provide for the above-mentioned items. The Messenger of Alláh ﷺ shortly after he had been honoured with the ministry of Prophethood, witnessed this league and commented on it with very positive words: "I witnessed a confederacy in the house of 'Abdullah bin Jada'an. It was more appealing to me than herds of cattle. Even now in the period of Islam I would respond positively to attending such a meeting if I were invited."^[1]

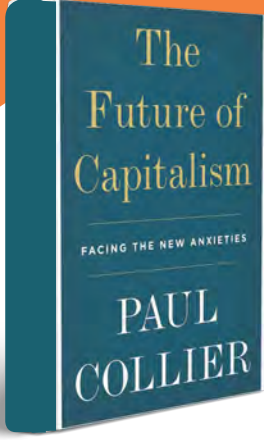
In fact, the spirit of this confederacy and the course of deliberations therein marked a complete departure from the pre-Islamic tribal-pride. The story that led to its convention says that a man from Zubaid clan came as a

[1]İbn Hisham, 1/180-183; Zâd Al-Ma'ad, 1/17.

[2]İbn Hisham, 1/184-187; Qalb Jazeerat Al-Arab, p. 260.

[3]İbn Hisham, 1/113, 135.

Kapitalizmin Geleceği

M. Nurullah Güleç*

1990'larda Sovyetler'in yıkılması ile kapitalizmin bir nevi tarihin sonunu getirdiği düşünölmeye başlanmıştı. Ekonomik sistem olarak başka bir seçeneğin de olmayışı kapitalizmi alternatifsiz bırakmıştı.

Bu durum, özellikle 2008 krizinden sonra değişmeye başladı. Kapitalizmin zemininin sağlamlığı geniş çevrelerce yeniden sorgulanmaya başlandı. Piketty ile zirveye çıkan eşitsizlik tartışması bu eleştirileri daha da popüler bir hale getirdi. Kapitalizmin bekçisi olacağını beklediğimiz milyarlarların bile kapitalizmi eleştirmeye başlaması artık bu tartışmaların göz ardı edilemeyecek bir noktaya geldiğini gösteriyordu. Future of Capitalism (Kapitalizm'in Geleceği) adlı kitap, tam bu noktada kapitalizmin yaşadığı problemleri özetleyerek sistemin tamiri için çözüm önerileri sunuyor. Bu metinde Paul Collier'in Kapitalizm'in Geleceği kitabını eleştirel bir şekilde irdeleyeceğiz.

Kitabın temel iddiasına göre kapitalizm, zenginlik üreten ve bununla insanların refah içerisinde yaşamasını sağlayan bir düzen olarak ortaya çıktı. Kapitalizmin altın çağı diyebileceğimiz İkinci Dünya Savaşı ile 1970'ler arasındaki dönemde kapitalizm bu fonksiyonunu yerine getiriyordu, en azından gelişmiş ülkeler için. Fakat 1973'teki petrol krizi ve sonrasında ekonomik gerileme ve yüksek enflasyon bu durumun değişmesi için yeni bir koalisyonu doğurdu. Milton Friedman gibi ekonomistlerin fikirleri; Reagan ve Thatcher gibi siyasetçilerin politikaları ile vahşi bir kapitalizmin önü açıldı. Günümüze kadar olan süreçte kapitalizm çok küçük bir elit grubun çıkarını gözetken ve devasa boyutlarda eşitsizlik üreten bir sisteme dönüştü.

Kitapta kapitalist sistemin altını oyan üç yarıktan bahsediliyor. İlki, eğitilmiş sınıf ile eğitimsiz sınıf arasındaki uçurum. Daha sonra metropol şehirler ile taşra arasındaki ekonomik fırsatlar açısından gittikçe büyüyen fark geliyor. Son olarak da gelişmiş ülkeler ve ortalama geliri düşük gelirinin altında olan ülkeler arasındaki asimetrik ilişki üçüncü kritik noktayı teşkil ediyor. Yazarın bu kriz

noktalarının her biri ile alakalı kendi kişisel dünyasında bir karşılığı olması kitabı daha da ilgi çekici kılıyor. Eğitimsiz bir ailenin çocuğu, İngiltere'deki eğitim açısından en yüksek onurları aldığı bir kariyer yapıyor. Doğup büyüdüğü Sheffield adında İngiltere'nin bir taşra kasabasında, akrabaları işsizlikten tuvalet temizlemeye razı olurken kendisi Oxford'da yaşamaya başlıyor. İş gereği sürekli Afrika ülkeleri ile gelişmiş ülkeler arasında mekik dokuyarak iki yaşam arasındaki uçurumu sürekli gözlemliyor.

Yazar, kapitalizmin yaşadığı krizin temelde etik problemi olduğunu ve yukarıda bahsettiğimiz üç uçurumun bu problemin semptomları olduğunu düşünüyor. Bundan dolayı başta yazarın sunmuş olduğu etik çerçeveyi anlattıktan sonra bu eşitsizliklerin nasıl aşılabileceği ile alakalı pratik önerilere yer vereceğim.

Etik Aile, Etik Şirket, Etik Devlet ve Etik Dünya

İnsanlar, yaşantılarında anlamlı bir amaca ihtiyaç duyarlar ve kapitalizm, şu an bunu karşılamaktan çok uzak. Bunun için Collier, Adam Smith'e dönelim diyor; ama onun sürekli referans verilen Ulusların Zenginliği kitabına değil de Ahlaki Duygular Teorisi(Theory of Moral Sentiments) kitabına. Smith'e referansla arzu(want) ve yükümlülük(ought) ayrımı yaparak, insanların yükümlülüklere ihtiyaç duyduğunu ve bunun aslında arzularından daha güçlü olabileceğini söylüyor. Bundan sonra da şu soruyu soruyor: Herkesin ayrı değerlerinin olduğu bir dünyada bu yükümlülüklerin kaynağı ne olabilir? Cevap olarak da pragmatist felsefeyi veriyor. Bu anlayış hepimizde ortak olan bir sağduyu ve onun getirdiği değerlerin olduğunu söylüyor. Bize dü-

şense bu değerler üstüne, her özel durumun şartlarına göre pratik akıl yürütme ile değer yargıları üretmektir.

Bu yükümlülüklerin veya ödevlerin bir toplumda nasıl inşa edileceği sorusuna verilen cevap ise anlatı(nar-rative). Anlatılar bize başta ait olduğumuz grubu veya mekânı öğretiyor. Daha sonra yine anlatılarla bu grup içi normları benimseyip ona göre davranmaya başlıyoruz. Son olarak da bize bir nedensellik örgüsü sağlayarak yapmamız gereken yükümlülüklerin neden manalı bir amaca yönelik olduğunu söylüyor. Yazarın temel projesi de hayatımızı domine eden aile, şirket ve devlet kurumlarının liderlerinin nasıl herkes için anlamlı amaçlar sunacak anlatıyı ve bununla birlikte bir yükümlülükler ağını inşa edebileceğini göstermek. Bu üç kurumu ayrı ayrı ele alacağız.

Aile ile ilgili olarak, ailenin merkezde olduğu eski değer yapılarının yıkılması ile ailenin gerçek fonksiyonunu kaybettiği bir durumla karşı karşıyayız. Bu konudaki istatistiklerden faydalanan Collier, eğitilmiş sınıf ile eğitimsiz sınıf arasındaki farklılara dikkat çekiyor. Doğum kontrol yöntemlerinin ortaya çıkmasından sonra boşanma oranlarında her iki sınıfta da ciddi bir artış yaşanırken, eğitilmiş sınıf zaman içinde adapte olarak yeni bir aile modelini benimsiyor. Bu model, az sayıda çocuk ve ebeveynlerin bu çocukların başarılı olması için her türlü emeği sarf etmesine dayalı bir aileyi öngörüyor. Helikopter ebeveynlik gibi formlarda karikatürize edilen bu durum, eşitsizlikleri fişekleyen çok önemli bir faktör. Araştırmalar gösteriyor ki bir çocuk ana sınıfına gelene kadar farklı yetiştirme şekilleri, hatta işitilen kelime sayısı bile çocukların bilişsel seviyesinde çok önemli farklılıklar oluşturuyor. Collier, çözüm olarak ortak amaç ve değerler üzerine dayalı etik bir ailenin tekrar canlandırılmasını öneriyor. Bu noktada ortalama ömürlerin çok uzamasını avantaja çevirerek geniş ailenin yaşlı üyelerinin anlamlı bir aile kurumunu oluşturmak ve sürdürmek için katkıda bulunmasının isabetli olacağını düşünüyor.

Kişisel hayatından da bir not düşüyor, zaman içerisinde sınıf farkının ayırdığı kuzenin torunları bakım evine konacağı zaman zor bir karar alarak iki çocuğu evlat edinme kararı veriyor. Üzerine çalıştığı Afrika'nın kültüründe çok normal olacak bu davranış gelişmiş ülkelerde nadirattan sayılıyor.

Şirketler söz konusu olunca, şirketlerin kısa vadedeki kâra odaklanmasının yol açtığı problemler odak noktasına yerleşiyor. Özellikle halka açık şirketlerin her çeyreklikteki kârına odaklanan piyasalar, firmanın uzun vadedeki stratejilerine çok zarar veriyor. Ne pahasına olursa olsun kârı maksimize etme anlayışı uygulandığında uzun vadede kârdan çok zarar getirebiliyor. Toyota'nın uzun vadeyi öne çıkaran, müşterilere ve çalışanlarına anlamlı bir hikâyeye sunan stratejisi karşısında General Motors'un iflas etmesini buna örnek olarak sunuyor yazar. Fakat şirketlerin bu kısa vadeli olma sorunlarının temelinde profesyonel yöneticilerin ve CEO'ların ödüllendirilme mekanizması yatıyor. Ortalama görev süresi 4 yıl olan bir CEO'nun toplumun yararını göz ardı ederek kısa vadede şirketin değerini artırmaya çalışması daha kârlı oluyor. Bu sorunu çözmek için bazı pratik önerilerle karşılıyoruz: Firmaların hak etmediği rantları vergilendirmek, firma yönetim kurulunda kamuyu temsil eden kişilerin yer alması bunlardan en önemlileri. Collier'in isabetli bir şekilde işaret ettiği üzere, alınan bütün bu önlemler aslında istenen sonucu vermesi için ortalama bir vatandaşın bu konularda etik bir tutum izleyerek firmaları buna mecbur bırakması gerekiyor. Devlet ve vatandaşların birlikte çalışması ile bu doğrultuda bir anlatı inşa ederek firmaları içine alan bir yükümlülükler ağı oluşturulması zaman içerisinde etik firmaların artmasını sağlayabilir.

Devleti ele aldığımızda, ulus-devletin gövdesini oluşturan ortak kimliğin iyice aşındığını görüyoruz. Yazar, bunu eğitilmiş elitin kendini halkın geri kalanından sıyrarak kendine has bir kimlik geliştirmesine bağlıyor.

Kitabın yazarı, Paul Collier İngiliz bir kalkınma iktisatçısı. Bundan önceki bütün çalışmaları gelişmemiş ülkeler üzerine. Oxford'da Afrika Ekonomisi Araştırma Merkezinin kurulmasına öncelik eden yazar, Afrika'daki birçok hükümet ile üst düzey çalışmalar yürütmekte. Gelişmemiş ülkelerin sorunlarını ve çözüm önerilerini yazdığı Bottom Billion kitabı çok etkili oldu. Bu kitap Collier'in gelişmiş ülkelerin problemleri üzerine yazmış olduğu ilk kitap.

Liberal, globalist bir ideolojiye sahip olan bu elit, eğitimsiz sınıfa karşı olan sorumluluklarını yerine getirmediği için gelişmiş ülkelerde çok ciddi bir kutuplaşma ortaya çıktı. Trump'ın seçilmesi, Brexit oylaması ve Avrupa'daki diğer popülist hareketlerin bunun bir sonucu olduğunu düşünüyor. Çözüm olarak toplumun tekrar bir ortak kimliği benimsemesi için yeni bir anlatı öneriyor. Bu anlatının temelinde herkesin içinde az çok olan bir yere ait olma duygusunun yerleştirilmesi gerekiyor. Collier, bu duygudan hareketle, vatanseverliğe(patriotism) dayalı yeni bir toplumsal mutabakatın sağlanabileceğini ve bunun milliyetçilik(nationalism) gibi toksik bir sonuç doğurmayacağını düşünüyor. Ama tabii ki bunun olması için politikacıların şu an sahip oldukları ayrıştırıcı dilden vazgeçerek kucaklayıcı bir kimliğin inşasına soyunmaları gerekiyor.

Yazar, bu etik çerçevesini sunduktan sonra başta bahsettiğimiz üç uçurumu kapatabilmek için somut çözüm önerilerinde bulunuyor. Metropol ile taşra arasındaki farkı kapatabilmek için metropollerde artan emlak fiyatları gibi hak edilmeyen kazançların vergilendirilerek bu geliri taşra şehirlerinin kalkınması için kullanmayı öngörüyor. Bunu belirli bir plan çerçevesinde periferde star şehirleri yeni cazibe merkezlerine dönüştürerek sağlamayı öneriyor. Eğitilmiş ve eğitimsiz sınıf arasındaki farkların giderilebilmesi için sosyal anaçlık(social maternalism) adını verdiği destek çalışmalarını teklif ediyor. Sosyal anaçlığı kısaca çok fakir ve korunmasız ailelere destek olacak can simidi uygulamaları ile üretkenlikler arasındaki farkları kapatmaya yönelik politikalar olarak tanımlayabiliriz. Collier, bunu devletlerin uygulayageldiği paternal anlayışa bir alternatif olarak sunuyor. Örnek olarak, devletin çocuk yetiştirmeye uygun olmayan ailelerden çocuğu alması paternal bir politika iken, bu sorunun kökenine inerek bu ailelere psikolojik destek sağlamaya çalışmak sosyal anaçlığı temsil ediyor. Son olarak, gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki ilişkinin düzeltilebilmesi için küreselleşmenin faydadan çok zarar getirdiği gruplara yönelik bir transfer yapılmasını teklif ediyor. Göçmen problemi özelinde, krizin olduğu yere yakın ülkelerin göçmenleri ülkelerine alarak diğer ülkelerin onlara maddi destek sağlaması buna örnek gösterilebilir.

Sonuç Yerine

Sonuç olarak Paul Collier'in kısa ve öz bir şekil-

de kapitalizmin sorunlarını ortaya koyarak bunları iyi bir analitik düzleme yerleştirdiğini söyleyebiliriz. Yazarın, meselenin temelinde etik bir mesele olduğunu tespit etmesi dikkate şayan. Yaşanan problemlerin sadece verimliliği artırarak maddi pastayı büyütme ile çözüleceğini öngören sığ yaklaşımları ciddi bir şekilde eleştiriyor. Ayrıca kitapta çok somut çözüm önerileri sunulması ortaya konan görüşleri çok daha anlamlı kılıyor.

Fakat pragmatik felsefenin toplumun yaralarını sarabileceği ve tekrardan kaynaştıracak bir ahlaki zemin oluşturabileceği konusunda şüphelerin olduğunu belirtmek istiyorum. Son olarak, çözüm önerileri kulağa çok güzel gelse de bunları hayata geçirmek için yeterli politik ekonomik bir desteğin oluşması ufukta görünmüyor. Bu denli büyük değişiklikler ancak büyük bir kriz sonrasında oluşabilecek yeni ittifaklarla mümkün olabilir.

M.Nurullah Güleç – Duke Üniversitesi'nde Ekonomi doktorası yapıyor.

[1] Kitabın yazarı, Paul Collier İngiliz bir kalkınma iktisatçısı. Bundan önceki bütün çalışmaları gelişmemiş ülkeler üzerine. Oxford'da Afrika Ekonomisi Araştırma Merkezinin kurulmasına öncelik eden yazar, Afrika'daki birçok hükümet ile üst düzey çalışmalar yürütmekte. Gelişmemiş ülkelerin sorunlarını ve çözüm önerilerini yazdığı Bottom Billion kitabı çok etkili oldu. Bu kitap Collier'in gelişmiş ülkelerin problemleri üzerine yazmış olduğu ilk kitap.

[2] "Ray Dalio says wealth inequality is a national emergency". <https://www.cbsnews.com/news/ray-dalio-capitalism-needs-reform-wealth-inequality-is-a-national-emergency-60-minutes-2019-07-28/>

[3] Hart, Betty; Risley, Todd R. (1995). *Meaningful Differences in the Everyday Experience of Young American Children*. P.H. Brookes. ISBN 9781557661975.

Mesail.